ا ب ت
ټ ج څ

پښتو لیکنی سمون

ځ د ډ
ړ ږ ژ

Ketabton.com

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Downloaded from: ketabton.com

پښتو ليکنی سمون

(د پوهندوی علمي رتبې لپاره)

ليکوال

محمد اسمعيل يون

Downloaded from: ketabton.com

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	پښتو ليکنی سمون
ليکوال:	محمد اسمعيل يون
خپرندوی:	يون کلتوري يون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
چاپکال:	۱۳۸۷ل کال
د ليکوال	
پرله پسې نومره:	(۳۰)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۳۰)
کمپوزر:	ضياءالرحمن ضياء

Downloaded from: ketabton.com

د لومړي چاپ سریزه

دا اثر مې له نن څخه یو کال دمخه (۱۳۸٦ل کال) په وروستیو کې بشپړ کړی و، ژوري هئیت زما د ترفیع لپاره ومانه، خو ما هغه وخت ځکه چاپ نه کړ، چې غوښتل مې تر علمي ترفیع وروسته یې یو ځل بیا وګورم او زیاتونې په کې وکړم او هم یې ځینو لیکوالو ملګرو ته د کره والي لپاره وړاندې کړم. د تېرو کلونو په بهیر کې که څه هم له ګڼو بوختیاوو سره مخامخ وم، خو د دې تېر یو یونیم کال په بهیر کې مې خپلو کلتوري کارونو ته تر هرڅه زیاته توجه وکړه. دا اثر مې یو ځل بیا وکوت او ځینو لیکوالو ملګرو ته مې د کتنې او کره کولو لپاره ورکړ، دا دی تر بیا کتنې او سمون وروسته یې د قدرمنو لوستونکو مخې ته ږدم، پوره باور دی چې تر چاپ وروسته به مو قدرمن لوستونکي لا کره والي ته وهڅوي او د وخت په تېرېدو سره به دا بهیر د پښتو لیکدود د لا سمون سبب شي.

د همدې بهیر د لا بري په هیله
محمد اسمعیل یون
۱۳۸۷ل کال د کب ۲۵مه نېټه
ارګ، د جمهوري ریاست ماڼۍ

Downloaded from: ketabton.com

((پښتو ليکنی سمون))

يوه په زړه پورې هڅه

د يوې ژبې د ليکدود سمون او د هغه د اصلاحي بهير ارزونه د ژبې په پرمختګ کې کارنده ونډه لري. له نيکه مرغه پښتو ليکدود وخت پر وخت د زيات کره والي پر لوري ګامونه اخلي. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې استاد ښاغلي پوهنمل محمد اسمعيل يون يوې ډېرې ښې او ضروري موضوع ته پام شوی او د خپلې علمي تر فېع (پوهندوی رتبې) لپاره يې داسې يوه موضوع (پښتو ليکنی سمون) ټاکلې، چې ارزښت اوضرورت يې ډېر زيات دی. اوس چې زموږ په هېواد کې رسنۍ ډېرې زياتې شوي، نو د ليکدود د يو والي او سمون په برخه کې هره نوې علمي هڅه بې له شکه چې ډېره ګټوره تماميږي. ځکه که چاپي، تصويري او نورې رسنۍ پر خپل وخت له ښه، کره، پوره او معياري ليکدود څخه کار وا نه خلي، نو ډېرې ژبنۍ ګډوډۍ او تېروتنې را منځته کېدلای شي. اکثره ګډوډي موږ د يوه ښه معياري ليکدود په مرسته له منځه وړلای شو. پوهنمل محمد اسمعيل يون همدغه ضرورت ته متوجه شوی او داسې يو علمي اثر يې دا دی رامنځته کړی، چې زموږ د ليکدودي ستونزو ډېرو برخو ته ځواب ويلای شي. په دې اثر کې د اختلافي کلمو د سمون تاريخي بهير هم په ګوته شوی او دنويو اختلافي کلمو د سمې ليکنې معيارونه هم په ګوته شوي دي، د علمي ستونزو د

Downloaded from: ketabton.com

حل لپاره د پښتو غږيزې الفبې چارټ هم راوړل شوی او د نورو نومونو د يو والي او سمې ليکنې لپاره هم ښه وړانديزونه شوي دي. د پښتو د انشايي سمون لپاره يې ليکنښې او پښتو سربلونه او اوستربلونه هم په تفصيل سره بيان کړي دي.

زه په داسې حال کې چې د پښتو ليکني سمون په بهير کې دا اثر يوه ښه په زړه پورې زياتونه ګڼم او د (پوهندوی) علمي ترفيع لپاره يې پوره او مناسب ګڼم، دې سره هيله لرم، چې د ژبو او ادبياتو پوهنځي پښتو څانګه کې د يوه درسي يا مرستندوی درسي کتاب په توګه هم ورڅخه ګټه واخيستل شي. دغه راز له ښاغلي يون څخه هيله کوم، چې د کتاب د ژر چاپ لپاره هم هڅې وکړي او تر چاپ د مخه د لوستونکو د معلوماتو د لا زياتوالي لپاره نورې ښېلګې هم په کې راوړي او نورې هغه اختلافي کلمې هم وپلټي، چې لا اوس هم په ليکنۍ برخه کې په کې توپيرونه تر سترګو کېږي. زه يو ځل بيا ښاغلي پوهنمل محمداسمعيل يون ته د (پوهندوی) علمي رتبې لپاره د دې اثر د ليکلو له امله تبريکي وايم او له اړوندو مقامونو څخه هيله کوم، چې (د پښتو ليکني سمون) د ليکنې له امله نوموړي ته د (پوهندوی) علمي رتبه منظوره کړي.

د پښتو ليکني سمون د پراختيا او د پښتو ليکدود د لا کره والي او بشپړ يو والي په هيله.

په درنښت

پوهنوال محمد صابر خويشکی

Downloaded from: ketabton.com

سریزه:

د پښتو لیکنې سمون ضرورت

په دې کې هېڅ شک نه شته، چې لیک تر ژبې ډېر وروسته را منځته شوی، جوړ شوی او په اصطلاح اختراع شوی دی. پوهان په دې نظر دي، چې لیک د بشري ژوند د پرمختګ مهمه وسیله او د بشر ستره لاسته راوړنه ده. ژبپوهانو لیک د ژبې مادي استر او یا هم انځوریز شکل ګڼلی دی. د نړۍ په پوهانو کې خوشالخان هغه ستر عالم دی، چې تر هرچا زیات د لیک ارزښت ته ځیر شوی دی. د خوشالخان په نظر که لیک نه وای د دنیا دا دومره علمونه او کتابونه به نه وو. خوشال په خپل مشهور سیاسي، روزنیز اوټولنیز اثر (دستارنامه) کې: علم د وحشي اسپ په شان بللی او خط یې د قیضې په شان، چې وحشي اسپ پرې رامولای شې، هغه خط دریم هنر ګڼي، چې کسب او کمال پرې حاصلېږي. خوشال وایي: ((علم او خط سره لازم او ملزوم دي، علم په مثال وحشي دی، خط لکه کمند چې وحشي پرې قید شي، دا هومره کتابونه به نه وو که خط نه وی، په حساب په کتاب په سیاق به څوک پوهېدل که خط نه وی، د جهان کار سره ټول په خط دی، لوی هنر دی، منزلت، مرتبت یې هم ډېر دی، قدر قیمت یې تر حساب تېر دی. که یې دولتمند زده کا زېب و زینت دی، که یې درویش زده کا د درویش دولت دی...)) [1] خوشال

(۱) دستار نامه، خوشال خان خټک، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۵ کال چاپ ، ۱۸ مخ.

Downloaded from: ketabton.com

که څه هم په ساده مثالونو کې د لیک ارزښت او اړتیا بیان کړي، خو د مانا او محتوا د ژوروالي له مخې يې د ليک ارزښت په ښه ډول څرګند کړی دی. د نړۍ ګڼو ژبپوهانو د ليک بېلابېل تعريفونه کړي، خو کوم قوت چې د خوشال په تعريف کې شته، په نورو تعريفونو کې په دې کچه نه ليدل کېږي. د خوشال د تعريف له مخې د علم زېرمه او پانګه د لیک نتيجه ده. رښتيا هم که چېرې بشر ليک نه وای رامنځته کړی، نو بل پښت او راتلونکو نسلونو ته يې د تجربو او پوهې انتقال ناشونی و. د سړي علم خو د فولکور او ګړني ادب په شان هم نه دی، چې خوله په خوله او نسل په نسل يو بل ته انتقال شي. د فوکلور د لېږد مهم لامل دا دی چې هلته هنري قوت او تخيل ورسره ملګری وي او له کوم فشار پرته د خوند په زور انتقالېږي، په علم کې که څه هم زياته ګټه متصوره ده، خو د خوند او لذت کچه په کې ډېره کمه ده. په حقيقت کې د نړۍ د تفکر او تخيل د تجربو يو اوږد زنځير اوتسلسل (ګړني ادبيات) هم وروسته د همدې ليک په واسطه د مرګ له حتمي ګواښ څخه ژغورل شوي دي. پيداګوژستان (ښوونپوهان) په دې نظر دي، چې د علم زېرمه د الفاظو په پانګه کې نغښتې ده، يا په بله وينا د الفاظو کثرت د مانا پر ډېروالي دلالت کوي. د انسان په ژبه کې د الفاظو او کلمو د زېرمې او زياتوالي ظرفيت هغه وخت زيات شو، چې ژبه د ليک په واسطه د زېرمه کېدو او خونديتوب جوګه شوه. د ليک په واسطه نه يوازې دا چې پخوانۍ پانګه خوندي شوه، بلکې د دې پانګې د زياتونې او غځونې اسانتياوې هم برابرې شوې، ژبه د هوا له څپو څخه د

Downloaded from: ketabton.com

يوه مقيد او منسجم انتظام لوښي ته ولوېده او د انسان د اړتياوو د خړوب لپاره يې د غځونې قابليت پيدا کړ، خو ليک هم، داسې نه دی، چې پر يوه ورځ رامنځته، پيدا او غني شو، ليک هم د ژوند اوږده کلونه او مزلونه وهلي دي. د نړۍ ګڼ شمېر ژبې د ځو بېلابېلو او يا هم د مختلفو ليکدودونو او ليکښو تر پړاوونو تېرې شوې دي.

پښتو ليک يا ليکدود د (ميخي)، (ارامي)، (خروشتي) او (يوناني) ليکدودونو او يا ليکښو پړاوونه تېر کړي او تر اسلام وروسته يې عربي ليکښه خپله کړې ده. معمول عربي ليک يا الفبې چې ټول(٢٨) بېلابېل توري لري، د دې جوګه نه ده، چې ټول پښتو غږونه راونغاړي، ياني پښتو غږونه زيات او د عربي ليكدود توري (شكلونه) كم دي، د همدې كمښت د پوره كولو او د پښتو غږونو د سمې افادې لپاره پر پښتو (يا ګانو) سربېره اته داسې نور توري پر بېلابېلو وختونو د دې ژبې له (الفبې) سره يو ځای شوي، چې تر ډېره حده يې د پښتو اوازونو د افادې چاره اسانه كړې ده.
له هغه وخته چې پښتو په عربي ليكښې ليكل شوې، نو وخت پر وخت په كې بدلون راغلی دی. ويل كېږي چې په پښتو ليكدود كې لومړني بدلونونه د سلطان محمود غزنوي زمانې پورې اړه پيدا كوي، تر هغه وروسته پيروښان د پښتو غږونو لپاره ځينې شكلونه وضع كړي، وروسته بيا خوشالخان د ((زنځيري)) ليكدود په نامه يو بل ليكدود جوړ كړی، چې د ده خپل او دده د كورنۍ ځينې اثار پرې ليكل شوي دي. د غازي امان الله خان د واكمنۍ پر مهال د (پښتو مركې) له خوا هم د ليكدود د سمون په اړه

Downloaded from: ketabton.com

ځینې هڅې شوي، تر هغه وروسته په کندهار کې (ادبي انجمن) او بیا په کابل کې (پښتو ټولنې) د لیکدود د سمون په برخه کې خپلې هلې ځلې کړي او دا هڅې ان د باره ګلې تر علمي سیمیناره غځېدلې دي. خو بیا هم پښتو اوسنۍ کارېدونکې الفبې د دې جوګه نه ده، چې د پښتو غږونو بشپړه استازي یا څرګندونه وکړي، له همدې امله لا هم د دې اړتیا شته، چې په پښتو الفبې کې پوره پوره سمون راشي. د الفبې یا تورو سمون د دې زمینه برابروي، چې د یوې ژبې لیکنی متن سم شي. د یوې ژبې په لیکني سمون سره ورو ورو یوه ژبه له بېلابېلو یا مختلفو ګړدودونو او لهجو څخه راوځي، یوه واحده بڼه خپلوي او د یوې ژبې لیک لوست ورسره پوره پوره اسانېږي. ژبپوهان په دې نظر دي، چې د یوې ژبې د معیاري کولو او یووالي لپاره تر ټولو غوره لاره همدا ده، چې لیکدود سره یو شي. د افغانستان نومیالی ژبپوه استاد زیار وایي، چې ژبه د وګړو په خولو کې ده او خولې په لکونو څه چې په میلونونو دي، نو موږ نه شو کولای ژبه د چا په خوله کې سمه کړو، خو لیک یو واحد سیستم دی، که لیک سم شي، نو خولې هم لیک تعقیبوي، په دې ډول د وخت په تېرېدو سره خولې او لیک سره سمون خوري. د دې اثر (پښتو لیکنی سمون) د لیکلو ضرورت هم دا و چې پورتني مجبوریتونه او ضرورتونه تر یوه حده پوره کړي او زموږ ژبه له ګړدودیزې او لیکدودیزې انارشۍ څخه وژغورل شي، دې کار سره به د ژبې د وینا سیستم سم تلفظ او د مانا په پوره انتقال کې به اسانتیاوې را منځته شي.

Downloaded from: ketabton.com

ددې اثر په ليکلو کې هڅه شوې هغه ستونزې تر يوه حده اوارې شي، چې اوس په پښتو ليکنۍ بڼه کې تر سترګو کېږي. په دې اثر کې د ځينو ګرامري تېروتنو د مخنيوي لپاره معمولو ګرامري تېروتنو او دهغو سمې بڼې ته هم اشاره شوې، دا اثر اساساً کوم ګرامري لارښود نه دی، خو دې سره سره بيا هم هغه ځپلواکې او ناځپلواکې کلمې چې اوس په ناخبرۍ او ناپوهاوي کې د پښتو ګرامر د اساسي قاعدو خلاف په دوديز ډول ناسمې ليکل کېږي، د هغو سمې کاروني لارو چارو ته هم په کې ګوته نيول شوې ده. يو شمېر اختلافي کلمې او د هغو سمې بڼې ته هم نغوته شوې ده. په بنسټيز ډول د دې اثر له ليکلو څخه زما غټ هدف دا و، چې د پښتو ليکني سمون په بهير کې خپله ونډه واخلم، د ښوونځي زده کوونکو او د پوهنتون محصلينو ته په پښتو ليکنۍ برخه کې تر خپله وسه اسانتياوې رامنځته کړم او هم هغو نا پښتنو پښتو زده کوونکو او بهرنيانو ته، چې د ليک له لارې د پښتو ژبې د زده کړې لېوال او مينوال دي، لاره سيده کړم. يادونه کوم چې په پښتو ليکنۍ برخه کې نه دا لومړنی اثر دی او نه هم وروستی؛ تر هغه وخته د دې لړۍ غځول په کار دي، چې پښتو ليک د پښتو ژبې د افادې ټولې خواوې انځور او ټولې اړتياوې خروب کړي.

په مينه او درناوي

محمد اسمعيل يون

Downloaded from: ketabton.com

لومړی څپرکی

پښتو غږونه او توري

الف- غږونه: د ګړنۍ ژبې بنسټ غږونه او د لیکنۍ ژبې بنسټ توري جوړوي. طبیعي خبره ده، چې غږونه د انسان له ژوندانه سره سم رامنځته شوي دي. د غږ پوهنې یا فونولوژۍ علم له مخې ((غږ یا اواز د ژبې تر ټولو کوچنی غږیز توک یا عنصر ته ویل کېږي، چې په خپله په ځانګړې توګه کومه مانا نه لري، خو له ترکیب او یوځای کېدو څخه یې مانا لرونکې کلمې جوړېږي او هم په کلمو کې د مانا د توپیر سبب ګرځي.)) [1]

په حقیقت کې غږ د ژبې بنسټ دی؛ که غږ نه وي ګړنۍ ژبه نه شته او چې ګړنۍ ژبه نه وي نو لیکنۍ ژبه هم نه شته. لیک د ژبې مادي استر ګڼل کېږي، غږ په غوږونو اورېدل کېږي، خو په سترګو نه لیدل کېږي، خو کله چې د تورو یا لیک په چوکاټ کې قید شي، نو د سترګو د لیدو او فزیکي شتوالي جوګه شي. غږونه هم

[1] غږ پوهنه او ویپوهنه، بخت میر وزیری، کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی، د نا پښتو څانګو لپاره، ۱۳۸۴ ل کال، ۴ مخ.

Downloaded from: ketabton.com

خپل خپل ډولونه لري، د نړۍ په زياتو ژبو کې غږونه معمولاً د دوديز وېش له مخې پر دوو ډولونو وېشي؛ خپلواک او نا خپلواک يا واول او کانسونينټ چې غږن او بې غږه اوازونه هم ورته وايي. سربېره پر دې غږونه د خولې او وتونځي (مخرج) او لفظي غږو له مخې پر ژبغاښيزو ، پزيزو، تالويزو، شونډيزو او نورو ډولونو هم وېشل کېږي. پښتو ګرامر پوهانو او ژبپوهانو د خپل دوديز تعريف له مخې پښتو غږونه پر څلورو ډولونو وېشلي دي. دا وېش يې په خوله کې د غږ د توليد د څرنګوالي له مخې کړی دی يانې دا چې يو غږ د توليد په بهير کې د ساهوا جريان له خنډ او څنډ سره مخامخوي که نه؟

د همدې دوديز وېش له مخې په پښتو کې د غږونو د وېش دا ډلبندي په دې ډول ده:

۱- خپلواک، غږن يا واول غږونه: هغو غږونو ته ويل کېږي، چې له خولې څخه د راوتو پر مهال يې دغږيزو غړو ترمنځ ټکر رامنځته نه شي، يانې دا چې: هر هغه اواز چې يوځل له کوم خنډ او بندښت پرته له خولې څخه راوځي، هغه ته خپلواک، غږن يا واول غږ ويل کېږي.

په پښتو کې دغه لاندې غږونه په خپلواکو غږونو کې شمېري:

۱- الف: ا (ā)

۲- ګرده (هې) يا زور (ه) (a)

۳- زورکی (ه) د بارګۍ د سيمينار د پرېکړې له مخې يې بڼه داده: (هٔ) (ə)

۴- اوږده يا ښځينه (ې)

۵- څرګنده يا لنډه (ي) (i)

Downloaded from: ketabton.com

۶- اوږد یا په دودیزه نومونه مجهول واو (و = o)
۷- لنډ یا څرګند واو (و = u)

خو پوهاند صدیق الله رښتین په پښتو کې د (واونو) شمېر (څلور) ګڼلی او ځینو نورو پوهانو بیا الف په دوه ډوله ګڼلی، نو که دا نظریه هم ورسره ومنل شي، د پښتو واولونو شمېر به لسو ته پورته شي، خو په دودیزو وېشنو کې پښتو واولونه، چې په تورو، انځورونو یا ګرافیمونو افاده کېږي، همدا اوه (۷) توریز وېش ډېر معمول دی.

البته په پورتني وېش کې هم، چې واولونه (۷) ګڼل شوي، د پښتو ژبې لپاره اوسنی کارېدونکی عربي لیکدود دهغو د افادې لپاره (۷) بېلابېل ګرافمیونه نه لري. دا (۷) بېلابېل غږونه په عربي –پښتو لیکدود کې په (ا، ه، ې، و، ي) انځورونو افاده کېږي، البته که د زورکي (ə) لپاره د باړه ګلې وړاندیز (ۀ) ومنل شي نو د اوو (۷) غږونو د تمثیل لپاره به (۶) شکلونه ولرو.

خو بیا به هم د (u او o) دوو خپلواکو غږونو د تمثیل لپاره یوازې یوه بڼه (و) لرو.

ژبپوهان دواولو په اړه دا خبره هم کوي، چې د نورو غږونو په تلفظ او افاده کې دا غږونه اساسي نقش لري، که چېرې دا غږونه نه وي، هغه نور غږونه اصلاً حرکت نه شي کولای. همدا غږونه د څپې یا سېلاب زړی هم جوړوي او په هره څپه کې د یوه خپلواک غږ شتون حتمي دی او له واول پرته څپه هډو جوړېدی نه شي. څپه بیا د ګړنۍ ژبې انکشافي شکل دی، کېدی شي، ماناواله وي او یا هم مانا ور نه کړي.

Downloaded from: ketabton.com

۲- نا خپلواک، ناغږن یا کانسونینټ غږونه: نا خپلواک اوازونه یا غږونه هماغه دي، چې له خولې څخه د راوتو پرمهال د هوا جریان بندوي او غږیز غړي یو بل سره نښلي، یانې دا چې لکه د واول په شان له کوم خنډ پرته له خولې څخه نه راوځي. ناخپلواکو غږونو ته چوپ (کانسونینټ) غږونه هم وایي: په پښتو کې نا خپلواک غږونه د دې لاندې شکلونو په واسطه انځورېږي:

۱- ب ، ۲- پ، ۳- ت، ۴- ټ ، ۵- ج، ٦- چ، ۷- څ، ۸- ځ، ۹- خ، ۱۰- د، ۱۱- ډ، ۱۲- ر، ۱۳- ړ، ۱۴- ز، ۱۵- ژ، ١٦- ږ، ۱۷- س، ۱۸- ش، ۱۹- ښ، ۲۰- غ، ۲۱-ک، ۲۲- ګ ۲۳- ل، ۲۴- م، ۲۵- ن، ۲٦- ڼ، ۲۷- هـ

پوهاند صدیق الله رښتین د پښتو ناخپلواکو غږونو او یا هم تورو شمېر (۲٦) ګڼلی[۱] سربېره پر نومړو غږونو او یا هم تورو په پښتو کې لس داسې عربي غږونه یا توري هم کارول کېږي، چې اصلي ریښه او جوړښت یې عربي دی، یانې په هره کلمه کې چې دا غږونه یا توري و کارېږي، هغه به عربي وي، پښتو به نه وي. د یادونې وړ ده، چې پښتو ژبه کې د دې غږونو او تورو سم تلفظ څه ناشه مشکل دی، نو ځکه خو یې د تلفظ پر وخت زیاتره اندېولونه کارول کېږي، یانې په خپله ژبه کې هغه ته ورته اوازونه ، د بېلګې په توګه: (ص) د (س) په تلفظ، (ث) د (ځ) یا (س) په تلفظ (ف) د (پ)، (ذ) د (ز) او (ځ) په تلفظ او همداسې نور درواخله. هغه اوازونه یا توري، چې له عربي کلمو سره یو ځای

---

(۱) پښتو ګرامر (ژب ښودنه)، صدیق الله رښتین، خاور خپرندویه ټولنه، ۳ مخ.

Downloaded from: ketabton.com

پښتو ته راغلي او اوس يې په پښتو ګړنۍ او ليکنۍ ژبه کې کارونه يو ضرورت او دود دی، دادي:

(ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ع)

د يادونې وړه ده، چې دا پورتني اوازونه او توري هيڅکله هم په نږه پښتو کلمو کې نه راځي. په ټوليز ډول د عربي غږونو په ګډون په پښتو کې اوس (۳۷) ناخپلواک غږونه او د هغو ګرافيمونه يا توري کارول کېږي.

خو پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د ټولو پښتو غږونو يا تورو شمېر (۳۷) ګڼلی او که چېرې د عربي دا لس نږه توري يا غږونه ورسره يوځای شي، نو شمېر به يې (۴۷) تورو ته ورسېږي. که غبرګغږونه او سيمې واولونه پرې سرباری شي، نو خبره يو کم شپېتو غږونو ته رسېږي او که د ځينو لهجو واولونه هم په پام کې ونيسو، نو خبره تر شپېتو هم پورته کېږي.

۳- نيمه خپلواک يا سيمې واول غږونه: د ژبپوهنې د دوديزو تعريفونو او وېش په لړ کې د نيمه خپلواکو غږونو يا سيمې واول موضوع هم د يادونې وړ ده. سره له دې چې يو شمېر اوسني ژبپوهان، سيمې واول ګرد سره مني نه او وايي چې اوازونه يا واول دي يا کانسونينټ او نيمه واول کومه مانا نه ورکوي، ځکه واول يو څپه جوړوي او دلته هم يوه څپه يا سېلاب وي ياني په هر څه کې چې اوس د سيمې واول په نامه توري وي، هلته واول هم ورسره وي او له واول پرته سيمي واول د کانسونينټ په شان حرکت نه شي کولای، نو ځکه بايد په

Downloaded from: ketabton.com

کانسونینټ کې وشمېرل شي. خو د نویو ژبپوهانو له دلایلو سره سره بیا هم د سیمې واول اصطلاح تراوسه له دوده غورځېدلې نه ده. دودیز ژبپوهان په پښتو کې دغه لاندې اوازونه سیمې واول ګڼي.

۱- y= ی ، لکه یلبند، yelband ، yawāze

۲- w= و لکه ګل gwəl ، درواغ dərwagh

د یادونې وړ ده، چې په پښتو لیکدود کې ددې دوو غږونو یا سیمې واولونو د افادې لپاره ځانګړې ګرافیم نه شته؛ په دې لیکدود کې د دې اوازونو د تمثیل لپاره د (و) او (ی) له بڼې کار اخیستل کېږي. خو په پښتو فونیمیکه الفبا کې یې ورته (y او w) بڼه غوره کړې ده.

۴- غبرګغږونه یا دیفتونګونه: د غږونو په دودیز وېش کې یوه کټګوري هم د غبرګغږونو ده، غبرګغږونه یا دیفتونګونه هغو اوازونو ته ویل کېږي، چې له یوه واول او یوه سیمې واول یا نیمه واول څخه رغېدلي وي. دیفتونګونه هم لکه د واول په شان له کوم ځنډ پرته په یوځایي ډول له خولې څخه راوځي، خو په دې توپیر چې تر واولونو درانه ویل او ښکاره کېږي، چې د واول ترڅنګ ورسره یو بل غږ هم ملګرتیا کوي، ځینې اوسني ژبپوهان د سیمې واول په شان د دیفتونګ له تعریف او جلا کټګورۍ سره هم موافق نه دي او ټول اوازونه یوازې پر دوو کټګوریو یا ډلبندیو (واول) او (کانسوننټ) وېشي.

دغبرګغږ له دودیز تعریف سره سم پښتو غبرګغږونه دا دي:

Downloaded from: ketabton.com

۱- ای (āy) لکه پای pāy، چای čāy

۲- ی (ay) لکه زمری zmaray ، زلمی zalmay

۳- ۍ (əy) لکه ځولۍ ĵoləy، ډوډۍ (ḍoḍəy)

۴- وی (uy) لکه خوی xuy ، بوی buy

۵- وی (oy) زوی zoy ، لوی loy

٦- او (āw)کړاو karāw ، پړاو parāw

۷- او (aw) لو (law) ، پلو (palaw)

۸- و (əw) لکه کټو (katəw) بګو (bagəw)

۹- یو (iw) تریو triw یو (iw)

۱۰- ېو (ew) دېو dew

په پښتو کې غبرګغږونه همدا دي، چې پورته مو ورته اشاره وکړه، د وروستیو درېو (ew,iw,əw) کارونه یې ډېره کمه ده او یوازې د ګوتو په شمار استعمال ځایونه لري. دغه راز په پښتو لیکدود کې د (۴، ۵) ګڼې (oy ،uy) او (٦، ۷) ګڼې (aw,āw) توپیرونه او د (۸) ګڼې (əw) سمه لیکنه مشکله ده، د (۹-۱۰) ګڼې (ew ، iw) سمه انځورونه که څه هم مشکله نه ده، خو په اوسني دودیز استعمال کې یې څوک ډېر خیال نه ساتي. اوس نو که موږ دیفتونګونه هم د جلا اوازونو په توګه محاسبه کړو او د عربي نړه غږونو یا تورو په ګډون یې له پښتو غږونو سره یو ځای کړو او هم په ځینو ګړدودونو کې ځینې نور کارېدونکي واولونه هم پرې زیات کړو، نو په پښتو کې به د اوسنیو کارېدونکو غږونو شمېر تر (یو کم شپېتو) بېلابېلو غږونو واوړي. د دې شمېر غږونو په شتوالي سره به پښتو ژبه د ژبو په هندو اروپایي کورنۍ، په تېره بیا په

Downloaded from: ketabton.com

ختیزو اریایي ژبو کې هغه ژبه وي، چې د اوازونو لمن یې تر ټولو زیاته پراخه ده.

ب- توری، حرف، انځور، شکل یا ګرافیم: د یوه غږ لیکل شوي شکل یا بڼې ته وایي، یا په بله وینا د لید وړ هغه رسم یا انځور دی، چې د یوه اواز ښکارندویي کوي. زموږ په ګړنۍ ژبه یا اصطلاحاتو کې اکثره وخت خلک د اواز او توري (حرف) توپیر نه کوي، دواړه په یوه مانا کاروي، سره له دې چې توري او اوازونه په مترادفه مانا کارېږي، خو په حقیقت کې توري د اواز تابع دي او د همغه اواز ښکارندویي کوي، چې دا توري ورته د نښې (سمبول) په توګه غوره شوي دي. په نړۍ کې د ګڼو ژبو غږونه په ډېر کم تغییر سره اوښتي را اوښتي او یا یې هم خپل ځینې ژبني یا ګرامري خصلتونو لږ و ډېر تغییر کړی دی، خو داسې ډېرې ژبې شته چې لیکدود یا تورو یې سل په سلو کې بدلون موندلی ، ان یوې ژبې څو ډوله توري یا په ټولیز ډول ابېڅې (الفبې) درلودلي دي. پښتو ژبه او تر څنګ یې ځینې نورې اریایي ژبې هم د څو لیکدودونو ((میخي، ارامي،خروشتي، یوناني))[1] تر بهیرونو تېرې شوي او اوس دا دی په عربي الفبې کې دنړدې نیمایي توپیر په زیاتوالي سره همدا الفبې کاروي، خو اوسنۍ کارېدونکې ابېڅې په عام ډول د جوړښت له مخې د همدې عربي لیکدود د قاعدې مطابق حرکت کوي. عربي لیکدود او په هغه کې راغلی زیاتون

(۱) - د کوشاني دورې د ژبو څېړنه، محمد نبي صلاحي ، د علومو اکاډمۍ، ۱۳۸٦ ل کال، کابل، ۷۵ مخ.

Downloaded from: ketabton.com

بیا هم د پښتو غړونو بشپړه ښکارندویي نه شي کولای، له همدې امله نه یوازې پښتو، بلکې د نړۍ اکثره ژبې چې لیکدود یې د ژبو د ټولو غږونو او اړتیاوو انځورنه، نه شي کولای، د ځینو علمي ستونزو د حل او په ژبه کې د ځینو خاصو کلمو او غړونو د دقیق قید لپاره له یوې بلې ابېڅې څخه هم کار اخلي. دې ابېڅې ته د ژبپوهنې په نړیواله نومونه کې (فونیمیکه) الفبې وایي، چې په پښتو کې یې موږ (غږیزه) ابېڅې بولو.

غږیزه الفبې د یوې ژبې په سلو کې (۹۹%) لفظي ستونزې اوارولای شي، خو هغه کلمې، چې د شکل او تلفظ له مخې سره ورته او ماناوې یې بېلابېلې وي، دا ستونزه بیا هم نه شي حلولای، خو د کلمې د تلفظ په دقیق ثبت کې مرسته کوي. البته د دې ډول کلمو ستونزه یوه مانیزه ستونزه ده، نه لفظي او په لیکدود پورې اړه نه لري. دغه راز په پښتو کې (دخج یا فشار) ستونزه هم د یادونې وړ ده. کله چې فشار د یوې کلمې په لر او بر کې راشي، د کلمې مانا اړوي، دا ستونزه هم په غږیزې الفبې نه شي حلېدلای، البته دخج د یوې ځانګړې نښې ( ) په واسطه کېدی شي، چې یوه کلمه په همغې مقصودې مانا تلفظ شي. لکه څنګه چې په عربي - پښتو لیکدود یا ابېڅې کې څه نا څه اختلافات او کمی شته، دغسې پښتو غږیزې الفبې کې هم د څو محدودو تورو د بنې په اړه د نظر یووالی نه شته، دلته به لومړی د پښتو ابېڅې دا دواړه بنې (عربي پښتو لیکدود او پښتو فونیمیکه بڼه) راوړو او بیا به پر هغو څو محدودو تورو هم رڼا واچوو، چې لا تراوسه هم په یوه واحده بڼه نه کارېږي:

Downloaded from: ketabton.com

ج- پښتو توري او د هغو نومونه:

په پښتو او بله هره ژبه کې توري یا حرفونه نه یوازې د همغې ژبې د غږونو استازي او ښکارندویي کوي، بلکې توري په خپله نومونه هم لري، چې له همغه اواز څخه ریښه او الهام اخلي، د پښتو تورو په لیکنۍ برخه کې تر ډېره حده د نظریو یو والی را منځته شوی، یوازې یو څو توري داسې دي، چې لا اوس هم تر یوې زیاتې بڼې لري او یا هم ټول یې په یو ډول نه کاروي. دا چې هر توری په خپله په کوم نامه یاد شي، په دې کې هم د نظر توپیر شته، خپله له پښتو (الفبې) څخه نیولې بیا د هغې تر بېلابېلو تورو پورې ، نومونه په واحده بڼه او شکل نه کارېږي.

د پښتو لیک د مجموعي تورو تر څنګ ((الفبې)) ته څوک (الفبا) او څوک هم (ابېڅې) وایي، دغسې یې توري هم در واخله ، دلته به لومړی د پوهنې وزارت پښتو الفبې سیستم ته نغوته وکړو، بیا به یوې هغې پښتو الفبې ته نغوته وکړو، چې په دودیز ډول پښتو کې کارېږي او هر توری یې هم له عربي قاعدې سره سم په همغو ورته نومونو یادېږي او بیا به د هېواد د نومیالي ژبپوه استاد پوهاند زیار له خوا هغې پښتو ابېڅې ته هم نغوته وکړو، چې په نومونو کې یې څه نا څه سمون او زیاتون راوړی دی.

لومړی به د پوهنې وزارت له خوا کارېدونکې پښتو الفبې راوړو، چې په پښتو تعلیمي کتابونو کې کارېږي.

ا	آ	ب	پ	ت	ټ	ث	ج	
چ	ح	خ	ځ	څ	د	ډ	ذ	

Downloaded from: ketabton.com

ر ړ ز ژ ږ س ش ښ
ص ض ط ظ ع غ ف ق
ک ګ ل م ن ڼ و هـ
ی ې ۍ ئ ي

د دې تورو لپاره له عربي قاعدې سره سم نومونه ایښودل شوي دي.

بله هغه پښتو دوديزه الفبې ده، چې په ځينو علمي مرکزونو کې کارېږي. د دې الفبې چارټ د ایشیا سافټ کمپنۍ استازي ښاغلي نور رحمن لېوال، چې د کمپیوټر د پروګرامونو متخصص دی، ګڼشمېر پښتو پروګرامونه یې جوړ کړي او ځينې کمپیوټري نومونه يې پښتو کړي، د ځينو نورو افغان لیکوالو په لارښوونه، مرسته او همکارۍ جوړ کړی دی.

د- پښتو الفبې

ا الف	ب بې	پ پې	ت تې
ټ ټې	ث ثې	ج جیم	ح حې
چ چې	څ څې	ځ ځې	خ خې
د دال	ډ ډال	ذ ذال	ر رې

Downloaded from: ketabton.com

ړ ړې	ز زې	ژ ژې	ږ ږې
س سین	ش شین	ښ ښین	ص صاد
ض ضاد	ط طې	ظ ظې	ع عین
غ غین	ف فې	ق قاف	ک کاف
ګ ګاف	ل لام	م میم	ن نون
ڼ نوڼ	و (واو)	ه هې	ي څرګنده يې
ې اوږده يې	ۍ ښځینه يې	ئ کړواله يې	ی ے نرمه يې

پورتنۍ الفبې تقریباً متفقه ده او په ټوله پښتو کې له ځینو ځایونو پرته همدا الفبې کارېږي، اکثریت لیکوال همدا ښه کاروي. یوازې د(ګ) او (ے) په اړه د نظر اختلاف شته، ځینې پښتو ژبپوهان په دې نظر دي، چې د (ګ) پر ځای باید (گ) وکارول شي، ځکه یو توري ته غړوندی ورکول هغه وخت په کارېږي، چې د تلفظ پر وخت ژبه هم ورسره په خوله کې را تاوه شي، لکه ځینې نور پښتو اوازونه یا توري (ډ، ړ، ڼ، ټ) خو په (ګ) کې دا حالت نه شته، نو ځکه یې غړوندي ته هم اړتیا نه شته. (ے) هم

Downloaded from: ketabton.com

ډېره نه کارېږي ، یوازې په باره ګلی سیمینار کې یې د یوه بـدیل په توګه د کارونې وړاندیز شوی و، خـو د تـورو پـه نومونـو کـې پوهاند ډاکتر مجاور احمد زیار د دې تر څنګ چې اکثـره همـدا دودیزه نومونه تائیدوي، د نور سمون اړتیا هم نه هېروي. هغه دا توري د یوه منظم سیستم لوښي ته اچوي، هغه الف ته (الف) (ه) ته (هې)، زور او فتحه وایـي، (ر) تـه (رې)، (ډ) تـه (ډې)، (ې) تـه (اوږده ې)، (ه= ə) (ته زورکی)، (ګ) ته (ګې) ، (غ) ته (غې)، (ي) ته (لنډه يې)، (ځ) ته (ځې)، (ج) ته (جې)، (ک) تـه (کـې) ، (ل) ته (لې) ، (م) ته (مې) ، (ن) تـه (نـې)، (ڼ) تـه (ڼـې) ، (س) تـه (سې) ، (ش) ته (شې) ، (ښ) ته (ښې)، (ی) ته زور والـه (یـ) ، (ۍ) ته (زورکـي والـه ۍ) ، وایـي دغـه راز (o=و) تـه اوږد واو، (u=و) ته لنډ واو، (w=و) ته (بېواکـه واو) او (y=ی) تـه (بېواکـه ی) وایي.

سره له دې چې په لیکنۍ برخه کـې لـه (ګ=ګ) پرتـه پـه نـوره برخه کې له پورتنۍ (الفبې) څخه د پوهاند زیـار (ابېڅـې) کـوم توپیر نه لري، خو د تورو نومونې په برخه کـې څرګنـد تـوپیر پـه کې لیدل کېږي. که د پوهاند زیار پورتنۍ طرحې ته سړی دقیـق شي، نو د ژبپوهنې د آرونو له مخې د تورو دا نومونه دقیقـه او د یوه منظم سیستم تابع ده. کـه همـدا نومونـه وکـارول شـي، زده کوونکو ته به د زده کړې پر مهال د یـو واحـد سیسـتم لـه برکتـه اسانتیاوې را منځته شي.

Downloaded from: ketabton.com

هـ- پښتو غږیزه (فونیمیکه) ابېڅې:

لکه څنګه چې د مخه مو یادونه وکړه؛ هـره ژبـه د خپلـو ځینـو غږونو لپاره، چې په خپله دودیزه ابېڅې کې ورته توري نـه لـري او همد راز د ځینو علمي مسایلو د ښې تشرېح او حل لپـاره لـه فونیمیکي الفبې څخه هم کار اخلي، فونیمیکه ابېڅې په واقعیت کې هغه علمي الفبې ده، چې د ژبې ډېرې لیکنۍ اړتیاوې لـرې کولای شي. پښتو ژبپوهانو هم له نړیوالو معیارونو سره سم پښتـو ژبې لپاره فونیمیکه ابېڅې جوړه کړې ده. دا ابېڅې که څـه هـم تر ډېره حده یوه بڼه لري، خو بیا هم د ځینو تورو په لیکنـۍ بڼـه کې یې توپیر شته، دلته به موږ د پښتو فونیمکې الفبې لیکبڼې درته وړاندې کړو، چې د څو بېلابېلو پوهـانو لـه خـوا وړانـدې شـوې دي:

Downloaded from: ketabton.com

لـومړی بـه هغـه فونیمکـه الفبـې وړانـدې کـړو، چـې ښـاغلي نوراحمد شاکر په خپل کتاب (ژبنۍ څېړنې) کې راوړې ده .

الف- کانسونینټونه:

ب	b	پ	p
ت	t	د	d
ټ	ṭ	ډ	ḍ
ج	j	ر	r
چ	č	ړ	ṛ
څ	ts	ز	z
ځ	dz	ږ	ẓ
خ	x	ژ	ž
س	s	ل	l
ش	š	م	m
ښ	ṣ	ن	n
غ	g̱	ڼ	ṇ
ک	k	هـ	h
ګ	g		

د پوهندوی نوراحمد شاکر په اثر کې د خاصو عربي تورو لپـاره دا لاندې لیکبڼې غوره شوې دي:

ث s̱ ، ح ẖ، ذ ẕ ، ص ṣ̱ ، ض ẓ ، ط ṯ ، ظ z̄ ، ع ? ، ف f ، او ق q.

د سیمې واول لپاره دا لاندې بڼې غوره شوې دي:

و (w): لکه په (کنډو = kandά̣w) او (ولور= walwάr) کې.

Downloaded from: ketabton.com

ی (y) لکه په (یخی= yaxáy) او (اګی= agəy) کې.

پوهندوی شاکر په خپل کتاب کې پښتو واولونو او د هغوی څرنګوالي ته په دې ډول ګوته نیولې ده:

ب- واولونه: Vowels

و (o) : لکه په (نور= nor) او (پور= por) کې.

ُ (u) : لکه په (پل = pul) او (سور= sur) کې.

و (ū) : لکه په (نـورو= nūru) او (تـورو= tūru) کـې لـومړي واوونه.

ي (i) : لکه په (ځیر= dzir) او (پیر= pir) کې.

ي (í) : لکه په (کیږي= kiẓi) کې لومړی (ي)

ې (e) : لکه په (ډېر= ḍer) او (شمېر= šmer) کې.

زورکی (ə) : لکه په (زړه= zṛa) او (لېوه= lewə) کې.

ا، یا زور (a) : لکه په (اړخ= aṛx) او (سر= sar) کې.

آ (ā) : لکه په (کار= kār) او (آس = ās) کې.[1]

څېړنوال دوکتور عبدالحکیم هلالي په خپل اثر (د پښتو ژبې د فونیمیکي الفبې لاربښود) کې دا الفبې په مفصل ډول تشریح کړې ده. دا اثر پر ۱۳۵۵ل کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. څېړنوال دوکتور هلالي چې کومه فونیمیکه الفبې په خپل اثر کې راوړې هغه د پښتو ټولنې د هغه بحث او توافق نتیجه ده، چې دې لاندې پوهانو په کې ګډون کړی و:

---

[1] پوهندوی نوراحمدشاکر، ژبنۍ څېړنې، ۱۳۵۰ل کال، ۱۴-۱۵ مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

پوهاند عبدالحی حبیبي، پوهاند عبدالشکور رشاد، پوهاند محمدرحیم الهام، عبدالروف بېنوا، پوهاند دوکتور سیدبهاوالدین مجروح، څېړنوال محمدصدیق روهي، څېړندوی عبدالله خدمتگار، دوکتور مجاوراحمدزیار، څېړنوال دوکتور سیدالشاه پولاد، څېړنوال دوکتور دولت محمد لودین، عبدالجلیل وجدي، څېړنوال دوکتور عبدالحکیم هلالي.

په دې اثر کې پښتو غږیزه الفبې په دې ډول راغلې ده:

د پښتو ژبې منلې شوې فونیمکه الفبې:

	مثالونه	دفونیمیکې الفبې توري	معمولي توري
atal,sar,špa	اتل، سر، شپه	a	ا
ās,wyāṛ,sabā	آس، ویاړ، سبا	ā	آ
bār	بار	b	ب
paṣto	پښتو	p	پ
tor	تور	t	ت
ṭol	ټول	ṭ	ټ
joṛ	جوړ	J	ج
čākū	چاکو	č	چ
jāy	ځای	j	ځ
cok	څوک	c	څ

Downloaded from: ketabton.com

xor	خور	x	خ
dod	دود	d	د
deṛ	ډېر	ḍ	ډ
rap	رپ	r	ر
ṛūnd	ړوند	ṛ	ړ
zoṛ	زوړ	z	ز
žwənd	ژوند	ž	ژ
ẓağ	ږغ	ẓ	ږ
samūn	سمون	s	س
šəl	شل	š	ش
ṣāğəlay	ښاغلی	ṣ	ښ
ğamay	غمی	ğ	غ
kār	کار	k	ک
gaḍ	ګډ	g	ګ
lās	لاس	l	ل
moṛ	موړ	m	م
nən	نن	n	ن
maṇa	مڼه	ṇ	ڼ
wādə, žəṛawəl	واده، ژړول	w	و
har,sahār	هر، سهار	h	هـ
yor, melmastyā	یور، مېلمستیا	y	ي

Downloaded from: ketabton.com

saṛay	سړی	ay	ی
hosəy	هوسۍ	əy	ۍ
wir	ویر	i	ي
ter, maste	تېر، مستې	e	ې
kor	کور	o	و(مجهول)
lūr	لور	ū	و (معروف)
sur	سر (په موسیقۍ کې)	u	پېښ
ibra	ابره (حاصل)	i	زېر
nikə, lwastəl	نیکه، لوستل	ə	زورکی
دخج د ځای د ښوولو لپاره دا لاندې علامه منل شوې ده:			
koṭá	کوټه		خج

احتیــاطي: **ث** (θ)، **ح** (h̲)، **ذ** (δ)، **ص** (s̲)، **ض** (z̲)، **ط** (t̲)، **ظ** (z̄)، **ع** (ʕ)، **ف** (f)، **ق** (q) **ء** (') **معدولـه واو** (w) **جرمنــي** (w)، **انګلیســي** (v) **او روسي** (B) **په** (v).[۱]

پر پوهندوی نوراحمـد شـاکر او څېړنـوال دوکتـور عبـدالحکیم هلالي سربېره پوهنوال محمد صابر خوېشکي په خپل اثر (پښتو غږ پوهنه او وییپوهنه) کې پښتو فونیمیکه الفبې پـه دې ډول تشـرېح کړې ده:

[۱] څېړنوال دوکتور عبدالحکیم هلالي، د فونیمیکې الفبې لارښود، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵ل کال، ۷-۱۱ مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

الف- واولونه: د پښتو واولونو لپاره یې دغه لاندې توري یا انځورونه کښلي دي:

۱- د ځرګند واو (و) لپاره یې (u)

۲- د اوږد واو (و) لپاره یې (o)

۳- د ځرګندې یا (ي) لپاره یې (i)

۴- د ښځینه یا (ې) لپاره یې (e)

۵- د زور (ه) لپاره یې (a)

٦- د الف (ا) لپاره یې (ā)

۷- او د زورکي (ه) لپاره یې (ə) شکلونه غوره کړي دي.

ب- کانسونینټونه: پوهنوال محمد صابر خوېشکي کانسونینټونه په دې ډول ښودلي دي:

Downloaded from: ketabton.com

گڼه	پښتو مروجه الفبا	فونیمیکه الفبا	مثالونه
۱	ب	b	بڼ، بڼوال، باران
۲	پ	p	پند، پوپل، توپ
۳	ت	t	تور، تالو، توت
۴	ټ	ṭ	ټول، پلټل، مټ
۵	ج	j	جوړ، ناجوړ، تاج
۶	ځ	ǰ	ځمکه، نانځکه، ورځ
۷	چ	č	چار، مچ، پچه
۸	څ	c	څادر، څڅوبی، پایڅه
۹	خ	x	خواږه، یخ، اخ
۱۰	د	d	دود، درد، پند
۱۱	ډ	ḍ	ډګر، ډاډ، هډ
۱۲	ر	r	رامبېل، ټبر، اوبه
۱۳	ړ	ṛ	ړنګ، ترړل، ویجاړ
۱۴	ز	z	زړه، تازه، راز
۱۵	ژ	ž	ژوند، لژند، روژه
۱۶	ږ	ẓ	ږمنځ، ږلی، کوږ
۱۷	س	s	سل، لس، اس

Downloaded from: ketabton.com

۱۸	ش	š	شل،شپه
۱۹	ښ	ṣ	ښه، واښه، چنګاښ
۲۰	غ	ğ	غر، تغر، باغ
۲۱	ک	k	کور، کرکیله، تاک
۲۲	ګ	g	ګیله، بګۍ، پړانګ
۲۳	ل	l	لارۍ، لار، ځنګل
۲۴	م	m	موږ، بامل، بام
۲۵	ن	n	نن، پرون، اسان
۲۶	ڼ	ṇ	باڼه، کوڼ، پڼه
۲۷	هـ	h	هلک، بهاند، مهال

ج- عربي توري:

ث θ لکه ثابت، وارث، وراثت، باعث

ذ δ لکه ذلت، مذکور، ماخذ

ح h̲ لکه حوض، حاضر، حضور

ص s̲ لکه صبر، بصر، صبور

ض z̲ لکه ضرر، مضروب، غامض

ط t̲ لکه طالب، باطل، ناطق

ظ z̄ لکه ظالم، مظلوم، ناظم

ع ʕ لکه عادت، طاعت، معلم

Downloaded from: ketabton.com

ف f لکه فرمان، کافر، نافع

ق q لکه قاموس، ناقوس، توافق

د- سیمې واولونه:

و (w) لکه ور war ولور walwar

ی (y) لکه یور yor، یو yaw

هـ- دیفتنگونه:

ew،لکه له لېو lew کې

aw،لکه لو law او کندۀو kandạw کې

āw،لکه په پړاو parāw او جړاو jarāw کې

əw لکه په کټو katəw کې

د (ی = ay) غبرگغږونه په لاندې ډول دي:

د ay ایوان aywān، میره mayrə، سړی saray

āy لکه آینه āyana، ځایگنی jāygenay، ځای jāy

əy لکه نرۍ narəy، ډوډۍ ḍoḍəy، کرکۍ karkəy

uy لکه خوی xuy، بوی buy، دوی duy

oy لکه زوی zoy، سوی soy

پوهاند دوکتور مجاوراحمد زیار پښتو فونیمیکه الفبې او د تـورو نومونه په لاندې ډول راوړي دي:

Downloaded from: ketabton.com

فونیمیک الفبې (غږیزه ابېڅې)

فونیمیک	عادي	نوم	فونیمیک	عادي	نوم
a	/ فتحه	زور، فتحه	ṇ	ڼ	ڼې
ā	الف	الف	o	و	اوږد(واو)
b	ب	بې	p	پ	پې
c	څ	څې	r	ر	ر ې
č	چ	چې	ṛ	ړ	ړې
d	د	دې	s	س	سې
ḍ	ډ	ډې	š	ش	شې
e	ې	اوږده يې	s	ښ	ښې
ə	ه	زورکی	t	ت	تې
g	ګ	ګې	ṭ	ټ	ټې
ɣ (ğ)	غ	غې	u	و	لنډ (واو)
h	هـ	هې	w	و	بیواکه(واو)
i	ي	لنډه ي	x	خ	خې
j	ځ	ځې	y	ی	بیواکه (ی)
ǰ	ج	جې	z	ز	زې
k	ک	کې	ẓ	ږ	ږې
l	ل	لې	ž	ژ	ژې
m	م	مې	ay	ی	زور واله (ی)
n	ن	نې	əy	ۍ	زورکي واله ۍ[1]

---

(1)- پښتو سیندګی- نویزونه، پوهاند ډاکټر مجاور احمد زیار، د ساپي څېړنو پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۷۸ ل کال (۱-۲) مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

پوهاند زیار د پښتو فونیمیکې الفبې او ورسره د هغو توري، چې اصلاً عربي دي او په پښتو کې هم کارېږي، له فونیمیکې بڼې او مثالونو سره په خپل اثر (لیکلار ښود) کې په دې ډول راوړې دي:

دودیز	غږیز (فونیمیک)	نوم	بېلګه	غږیزلیک
ا، ه	a	زور	اړه، اړ	aṛa,aṛ
ه،ـه	ə	زورکی	زړه	zṛə
آ	ā	اوږد	آر	ār,ās
ب	b	بې	بر	bar
پ	p	پې	پوړ	poṛ
ت	t	تې	تل	tal
ټ	ṭ	ټې	ټل	ṭal
ج	j	جې(جیم)	جل	ĵal
چ	č	چې	چم	čam
ځ	j	ځې	ځل،ورځ	jal,wraj
څ	c	څې	څرخ،خرڅ	carx,xarc
خ	x	خې	خر،خور	xar,xor
د	d	دې(دال)	دادا	dādā
ډ	ḍ	ډې(ډال)	ډول	ḍol
ر	r	رې	رګ،تور	rag,tor
ړ	ṛ	ړې	ړوند	ṛund
ز	z	زې	زر	zar
ژ	ž	ژې	ژر	žar
ږ	ž	ږې	ږیره	žira

Downloaded from: ketabton.com

س	s	سې(سين)	سم	sam
ش	š	شې(شين)	شپه	špa
ښ	ṣ	ښې	ښار	ṣār
غ	δ	غې(غين)	غر	δar
ک	k	کې(کاف)	کر	kar
ګ	g	ګې(ګاف)	ګڼ	gaṇ
ل	l	لې(لام)	لر	lar
م	m	مې(ميم)	مور	mor
ن	n	نې(نون)	نر	nar
ڼ	ṇ	ڼې	روڼ	ruṇ
و	o (o)	او [اوږد (و)]	کور	kor
و	u	او[لنډ(و)]	زوم	zum
و	w	وې(بېواک)	ور	war
ه،هـ	h	هې	هم	ham
ې	e	اوږده يې	هېر	her
ي	i	لنډه يې	وير	wir
ی	ay	زورواله يې	وری	wray
ۍ،ئ	əy	زروکـــــي واله يې	وږۍ، خورئ	wṛəy,xwrəy

عربي	غږيز	نوم	بېلګه
ث	θ	ثې،ثاء	حديث
ح	ḥ	حا	حليم
ذ	δ	ذال	ذاکر
ص	s̱	صاد	صابر

Downloaded from: ketabton.com

ضمير	ضاد	z̲	ض
طاهر	طا،طي	t̲	ط
ظاهر	ظا،ظي	ẓ	ظ
عالم	عين	ʕ	ع
فاروق	فاء،في	f	ف
قرآن[1]	قاف	q	ق

[1] ليكلاربنود، پوهاند مجاوراحمدزيار، دانش خپرندويه ټولنه،۱۳۸٦ل، ۱۵-۱۸مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

دځلور پښتو پوهانو له نظره پښتو فونیمیکه الفبې

گڼه	توری	پوهندوی شاکر	څېړنوال هلالي	پوهنوال خویشکی	پوهاند زیار	توپیر
۱	زور	a	a	a	a	متفق
۲	الف	ā	ā	ā	**ā**	//
۳	ب	b	B	b	**b**	//
۴	پ	p	P	p	**p**	//
۵	ت	t	T	**t**	**t**	//
۶	ټ	ṭ	ṭ	ṭ	ṭ	//
۷	ج	j	J	**j**	ǰ	توپیر
۸	ځ	dz	ǰ	ǰ	j	//
۹	چ	č	Č	č	č	متفق
۱۰	څ	ts	c	**c**	**c**	توپیر
۱۱	خ	x	X	**x**	**x**	متفق
۱۲	د	d	D	**d**	**d**	//
۱۳	ډ	ḍ	ḍ	ḍ	ḍ	//
۱۴	ر	r	R	**r**	**r**	//
۱۵	ړ	ṛ	ṛ	**ṛ**	**ṛ**	//
۱۶	ز	z	Z	**z**	**z**	//

Downloaded from: ketabton.com

۱۷	ژ	ž	Ž	**ž**	**ž**	//
۱۸	ږ	ẓ	ẓ	ẓ	ẓ	//
۱۹	س	s	S	**s**	**s**	//
۲۰	ش	š	Š	š	š	//
۲۱	ښ	ṣ	ṣ	**ṣ**	**ṣ**	//
۲۲	غ	ɡ̱	Ğ	ğ	ɣ(ğ)	**توپیر**
۲۳	ک	k	K	k	k	**متفق**
۲۴	ګ	g	G	**g**	**g**	//
۲۵	ل	l	l	l	l	//
۲۶	م	m	m	**m**	**m**	//
۲۷	ن	n	n	**n**	**n**	//
۲۸	ڼ	ṇ	ṇ	ṇ	ṇ	//
۲۹	هـ	h	h	h	h	//

د ډیفتونګونو په برخه کې، لکه: ۍ(ey)، **ی** (ay)، (āy)، (oy)، (uy)، (ew)، (əw)، (iw) **لیکنۍ توپیر نه شته**.

Downloaded from: ketabton.com

په پښتو کې د خاصو عربي تورو فونیمیکه لیکښه:

گڼه	توری	پوهندوی شاکر	څېړنوال هلالي	پوهنوال خویشکی	پوهاند زیار	توپیر
۱	ث	s̲	θ	θ	θ	توپیر
۲	ح	h̲	h̲	h̲	ḥ	//
۳	ذ	z̲	δ	δ	δ	//
۴	ص	ṣ	s̲	s̲	s̲	//
۵	ض	ẓ	z̲	z̲	z̲	//
۶	ط	t̲	t̲	t̲	t̲	متفق
۷	ظ	z̄	z̄	z̄	ẓ	توپیر
۸	ع	?	ʔ	ʔ	ʕ	//
۹	ف	f	f	f	f	متفق
۱۰	ق	q	q	q	q	متفق

Downloaded from: ketabton.com

دويم څپرکی

په پښتو کې د (یاګانو) سمه کارونه او اړتیا

په پښتو ژبه کې (یاګانې) د بڼې یا شکل له پلوه په پنځه ډوله دي، چې پخوا د پښتو ژبپوهانو او لیکپوهانو له خوا دا شکلونه غوره شوي او که پر ۱۳۲۹ل کال د باره ګلۍ د سیمینار پرېکړه ورسره یوځای کړو، نو دا شمېر اوس شپږو شکلونو ته رسېږي. دا پنځه یا شپږ شکلونه په حقیقت کې د څلورو بېلابېلو اوازونو ښکارندویي یا استازي کوي، چې دوه یې خپلواک غږونه یا واولونه دي او نور یې د ژبپوهنې د یوې دودیزې نومونې یا اصطلاح له مخې غبرګغږونه یا دیفتونګونه دي.

دپښتو یاګانو، دا څلور اوازونه په حقیقت کې څلور مختلف اوازونه دي، چې د پنځو نږدې همشکله ګرافیمونو په بڼه افاده کېږي، له همدې امله دا مختلف او بېلابېل اوازونه په دودیز ډول د یوه ګرافیم (ی ګانو) په نامه یادېږي، که په پیل کې دپښتو غږونو لپاره دلیکنښو یا ګرافیمونو د ایښودلو پرمهال دې څلورو

Downloaded from: ketabton.com

بېلابېلو اوازونو ته بېل بېل شکلونه غوره شوي وای نـو نـن بـه د پښتو (یاګانو) په لیکنۍ او ګړنۍ برخـه کـې هغـه سـتونزه او ناسـم پوهاوی نه رامنځته کېده، چې اوس کله کلـه پـه دې برخـه کـې پېښېږي، خو له دې سره سره پښـتو ژبپوهـانو او لیکپوهـانو هڅـه کړې د ټکو او ځینو نښو په زیاتون سره د دې اوازونو د افادې په بڼه کې اسانتیا راولي او دپښتو لیک لوستنه اسانه کړي.

د یادونې وړ ده، چې د پښتو (۷) واولونو له جملې څخه دوه یې همدا (یاګانې) دي، چې دکارونې خورا زیات ځایونـه او اړخونـه لري. له واول پرته طبعاً کلمه هډو جوړېدی نه شي، نو ځکـه کـه موږ دا دوه واولونه (ي = i) او (ې = e) محاسـبه کـړو نـو د پښـتو کلمو په سلو کې تر پنځه ویشتو زیاته برخه جوړوي. د دې واولونو ارزښت په دې کې دی چې نه یوازې د نوم یا فعل په اصلي بڼـه کې راځي، بلکې په مغیره حالت کې هم راځـي او د پښـتو ژبـې دګرامر یوه ځانګړتیا یا د ژبني سکښت یو خصوصیت دا دی، چې فعل، نوم، صفت یا قید پر خپل اصلي حالت سربېره دویم یا مغیره حالت هم لري او د جمعې هم، نو دا دوه واولونـه یـا (ی ګـانې) دکلمو په دغسې اوښتون کې اساسي نقش لـري. سـربېره پـر دې زورکي واله یا همزه واله (ۍ= ئ) او زوروالـه یـا نرینـه (ی) هـم دپښتو کلمو په جوړونه کې ډېر نقش لري، نـو دا ټـول چـې سـره یوځای شـي دا د پښتو کلمـو یـوه ډېـره درنـه او غوښـنه برخـه جوړوي. که چېرې د هغو د ټاکل شویو شکلونو په واسطه دهغو د اوازونو سمه افاده او لیکنۍ بڼه ترسره نـه شـي او یـا یـوه د بلـې

Downloaded from: ketabton.com

پرځای وکارول شي، نو يقيني خبره ده، چې دپښتو متن په افـاده او لوستنه کې به ډېرې ستونزې رامنځته شي.

زه دلته غواړم لومړی دپښتو دمروجو پنځه واړو (ياګـانو) دسـمې کارونې ځایونه په ګوته کړم او بیا وروسته د (یا ګانو) په اړه خپـل یو نظر او وړاندیز راوړم.

۱- نرمه، بې ټکو، زورواله يا نرينه (ی = ay):

دې (ی) ته نرمـه، بـې ټکـو، زوروالـه يـا نرينـه (ی) وايـي او د ژبپوهنې له معمول تعريف سره سم يو غبرګغـږ يـا ديفتونـګ ګڼـل کېږي، چې له یو خپلواک اواز (a) او یو نیمه خپلواک غږ (y) څخـه رغېـدلی دی. سـره لـه دې چـې يـو شـمېر اوسـني ژبپوهـان د ديفتونګ له معمول تعريف سره موافق نه دي او هر يـو بېـل اواز ګڼي، په هر ترتيب زورواله يا نرينـه (ی) لـه همـدغو دوو اوازونـو څخه رغېدلې ده او د يوې څپې په شان يو ځل له خـولې څخـه راوځي. د دې (ی) دکارونې ځایونه په دې ډول دي:

الف – دمفردو مذکرو نومونو په پای کې راځي، لکه:

سړی، منګی، لړګی، زمری، ډانګی، فرنګی او داسې نور...

کېدی شي دا نومونه حقيقي مذکر وي يا لفظي.

(حقيقي مذکر او حقيقي مونث هغو نومونو ته ويل کېږي، چې د نسل د توليد وړتيا ولري او لفظي مذکر او مونث هغـو نومونـو تـه ويل کېږي، چې د نسل د توليد وړتيا نه لـري، خـو لفظاً نرينـه او ښځينه ګڼل کېږي.)

ب – په ځینو نسبتي صفتونو يا ستاينومونو کې هم راځي، لکه:

Downloaded from: ketabton.com

توريالى، ننګيالى، زمريالى، بريالى او نور...

ج – په هغو فعلونو کې هم راځي، چې د مفرد مذکر نوم لپاره ګردان شوي يا اوښتي وي.
لکه: احمد ډېر ځورېدلى دى، محمود ډېر کړېدلى دى، لاس مې سوځېدلى دى.

د – د ځينو امکاني فعلونو په پاى کې هم راځي. لکه:
زړه مې په ښو خبرو رغېدلاى شي، استاد د زده کوونکو په ښو اخلاقو خوشالېدلاى شي.
وطن په کارونو ابادېدلاى شي، ځمکه د بزګر په هڅو زرغونېدلاى شي.

۲- څرګنده، لنډه يا معروفه (ي = i):

دا (ي) په پښتو کې يو خپلواک غږ (واول) دى، چې په پښتو متن کې ډېر زيات کارېږي د کارونې ځينې مهم ځايونه يې په دې ډول دي:

الف – دهغو مفردو مذکرو يا نرينه نومونو دجمعې لپاره راځي، چې په نرينه (ى) پاى ته رسېدلي وي، لکه:

مفرد	جمع
سړى	سړي
زمرى	زمري
غويى	غويي

Downloaded from: ketabton.com

منګی	منګي
لړکی	لړکي

او داسې نور...

ب – دهغو مفردو مذکرو نومونو دمغیره یا دویم حالت لپاره راځي، چې په نرینه (ی) پای ته رسېدلي وي، لکه:

(اصلي حالت)	(مغیره یا دویم حالت)
(سړی) کار کوي.	(سړي) کار وکړ.
(بریالی) درس لولي.	(بریالي) درس ولوست.
(زمری) د ځنګله پاچا دی.	له (زمري) څخه نور حیوانات وېرېږي.

ج – د نسبتي صفتونو یا نسبتي نومونو په پای کې هم راځي، لکه:

خوشال	خوشالي	رحیم	رحیمي
خوښ	خوښي	کریم	کریمي
سوکال	سوکالي	ابراهیم	ابراهیمي
هوسا	هوسایي	او نور...	

د – په یو شمېر کسبي نومونو کې، چې دیوې پیشې یا کسب ښکارندویي کوي، هم کارېږي، لکه:

ډولچي، سورنچي، توپچي، موچي، دوبي، جارچي او نور...

Downloaded from: ketabton.com

هـ - په يو شمېر فعلونو په تېره بيا د حال زمانې پـه فعلونـو کـې هم استعمالېږي.

لکه: ځي، راځي، خـوري، کـړي، څښـي، وړي، لـولي، نـاځي، پاځي او نور...

و- په پښتو کې د همدې غبرګغـږ (ay) پـه شـان نـور غبرګغږونـه (oy)، (uy) هم شته، چې تراوسه لا ورته په پښتو ليکدود کې کومـه خاصه بڼه په پام کې نه ده نيول شوې. دا غبرګغږونه ډېر زيات نـه دي، نو هغه کلمې چې پر دې غبرګغږونو پايته رسـېدلې وې، هـم په همدې (ى) وليکل شوې، نامعقول کار به ځکه نه وي، چـې دا ډول غبرګغږونه تر نورو دې (ى) ته نږدې دي. لکه خـوى (xuy)، بـوى (buy) يـا زوى (zoy) لـوى (loy)، ځينـې ضـماير لکـه دوى، هغوى او ځينې نور نومونه.

۳- اوږده، مجهوله يا ښځينه (ې = e):

دا (ې) هم يو خپلواک اواز (واول) دى، چې په پښـتو کلمـو پـه تېره بيا په ښځينه نومونو کې زيات کارېږي. دکارونې ځينـې مهـم ځايونه به يې دلته په ګوته کړو:

الف – دا ښځينه (ې) دهغو مفردو مونثو نومونـو دجمعـې لپـاره کارېږي، چې په ګرده (ه) يا زور (a) پای ته رسېدلي وي. لکه:

مفرد	جمع
ډيوه	ډيوې
ښځه	ښځې
پاڼه	پاڼې

Downloaded from: ketabton.com

منه	منې
زرکه	زرکې او داسې نور...

ب – دهغو مفردو مونثو نومونو دمغیره یا دویم حالت لپاره راځي، چې په همدې ګرده (ه) یا زور پایته رسېدلي وي، لکه:

اصلي حالت	مغیره حالت
(ډیوه) رڼا کوي.	د (ډیوې) رڼا تته ده.
(ښځۀ) د ژوند نیمه برخه ده.	بې له (ښځې) ژوندون ګران دی.
(پاڼه) ورژېده	د توت (پاڼې) رنګ مې خوښېږي.
(پلوشه) درس لولي.	(پلوشې) درس ولوست.

ج – دهغو ښځینه صفتونو دجمعې او مغیره حالت لپاره هم راځي، چې په ګرده (ه) یا زور (a) پایته رسېدلي وي، لکه:

مفرد او اصلي حالت	مغیره او د جمعې حالت
(ښه ښځه)	(ښې ښځې)
(ښه ښځه) ښه خوی لري	(د ښې ښځې) به ښه خوی وي
(سره ډیوه)	(سرې ډیوې)

د – په هغو نسبتي صفتونو او فعلونو کې هم کارېږي، چې د ښځینه نومونو لپاره کارول شوي او یا ګردان شوي وي.

لکه:

له (بدې ورځې) ژاړم.	(د ښې ورځې) خاوند شې.
(نجونې ژړېدلې).	(خویندې خندېدلې).
(تورې نڅېدلې).	(وراوې تېرېدلې)

Downloaded from: ketabton.com

او داسې نور...

هـ - په ښځينه ضميرونو او مفردو حقيقي مونثو نومونو کـې هـم کارېږي، لکه:

دې، هغې، ناوې، ادې، خوانښې او نور...

د دې (ې) يو بله ښه ځانګړنه په دې کـې ده، چـې دکلمـو پـه منځ کې هم خپل هويت ساتلای شي او ان که څوک وغواړي پـه دقيق ډول يې استعمال کړي، دکلمې په سر کې هم خپل هويت خوندي کولای شي، خو د کلمې په سر کې دومره دود نـه ده، د کلمې په منځ کې، لکه:

(تېر) دېخوا تېر شوی او (تير) د دستک او لرګي په مانا

(پېر) دمهال په مانا او (پير) دلارښود يا مرشد په مانا.

۴- زورکيواله (ۍ = əy):

زورکيواله (ۍ = əy) د ژبپوهنې د معمولو تعريفونو لـه مخـې يـو غبرګغږ دی، يانې له دوو اوازونو څخه رغېدلې ده، چې يو زورکی (ə) دی او بل سيمې واول (y) دی، چې يو يې خپلـواک (ə) دی او بل يې (y) بېواک يـا نيمـواک. پـه پښـتو اوسـنۍ الفبـې کـې د زورکي (ə) او زور (a) تفاوت نه ليدل کېږي او دواړه په دې ښه (ه) ليکي، خو د باره ګلۍ په سيمينار کې د زور او زورکـي لپـاره (ه او ۀ) نښې منل شوي او دا يو ښه وړانـديز دی. د زورکـي والـه (ۍ) بله برخه (y) نيمه خپلواک غږ دی، د استعمال ځايونه يې پـه دې ډول دي:

Downloaded from: ketabton.com

الف – په پښتو مفردو مونثو نومونو کې راځي، کېدی شي دا نومونه یا حقیقي مونث وي یا نا حقیقي، خو په لفظي ډول پرې دمونث اطلاق کېږي، لکه:

ځولۍ، زمرۍ، نرۍ، ګلالۍ، ډوډۍ، څوکۍ، او داسې نور...

ب – د ځینو هغو نسبتي صفتونو دجمعې او مغیره حالت لپاره راځي، چې پر ځرګنده (ي) پایته رسېدلي وي، لکه:

اصلي حالت	مغیره حالت
خوښي	خوښۍ
تربګني	تربګنۍ
دوستي	دوستۍ
خوشالي	خوشالۍ

دا به په یوه مثال کې هم واضح کړو:

(اصلي حالت)	(مغیره حالت)
د احمد او محمود ترمنځ دوستي ده.	د احمد او محمود د دوستۍ مزه نه شته

۵- همزه واله ئ (əy):

دا هم یو غبرګغږ دی او له زورکي والې (ۍ) سره یې په سکښت، جوړښت او تلفظ کې هېڅ توپیر نه شته، یانې دا دوه غږونه په حقیقت کې دیوې څپې په څېر یو ځل له خولې څخه راوځي. پښتو لیکپوهانو د زورکي والې (ۍ) او همزه والې (ئ) د بېلتون نښه او ضرورت همدا ګڼلی، چې یوه په نومونو او بله په فعلونو

Downloaded from: ketabton.com

کې راځي. زه به دلته د پښتو ليکپوهانو له خوا د همزه والـه (ئ) د اوسني دوديز استعمال ځايونه په ګوته کړم:

الف – همزه واله (ئ) اکثره د امر او نهې فعلونـو پـه پـای کـې راځي، لکه: کښېنئ، پاڅئ، وخورئ، مه خورئ، لاړشئ، مه ځئ او نور...
ب – د ځينو سواليه جملو په پای کې هم راځي، البته دلته هـم فعلي حالت څرګندوي، لکه: تاسو ټولګي تـه راځـئ، تاسـو درس لولئ، په علمي غونډو کې برخه اخلئ او داسې نور...
د يـادونې وړ ده، چـې همـزه والـه (ئ)، زورکـي والـه (ۍ) او زورواله يا نرينه (ی) دکلمو په منځ کې خپـل هويـت سـاتلای نـه شي او ځای يې د څرګندې (ي) شکل نيسي، يـوازې دکلمـو پـه پای کـې دا (ی) ګـانې د شـکل لـه پلـوه خپـل هويـت سـاتلای شي،لکه: نرۍ + وال = نريوال   يا کلی + وال = کليوال

اوس دپښتو ياګانو، په اړه خپل نظر او وړانديز څرګندوم:
لومړی دنومونو په اړه: پښتو (ياګانې) طبعاً د بېلابېلو اوازونـو ښکارندويي کوي، لکه څنګه چې هر اواز خپل يـو بېـل او واحـد نوم لري، نو په کار ده، چې د هغه ګرافيم يا شکل هم يو واحد او له اواز سره منطبق يو نوم ولري، لکه څنګه چې موږ په خپله نوره ابېڅې (الفبې) کې دهر اواز لپاره دګرافيم يو مشخص نوم لـرو او هېڅ ستونزه په کې نه وينو نو دلته هم بايد دنومونو د يو والي له

Downloaded from: ketabton.com

لارې دا ستونزه حل شي. په دې برخه کې زما مشخص وړانـدیز دا دی، چې:

(ی = ay) ته دې نرینه (ی) وویل شـي، ځکـه چـې دا د هغـې دکارونې له ځایونو او مانا سره پوره پوره مطابقت کـوي، پـه هـر ځای کې چې دا (ی) کارېږي؛ فعل وي که صفت او یـا کـه نـوم وي، د هغو ټولو خصلت به نرینه وي یا به لفظاً او یا به هم د مانـا له پلوه دنرینه ځانګړتیا ترې څرګنده شي، نو د (زوروالې) (نرمې) او (بې ټکو) نور نومونه دې ترې حذف شي، ځکـه چـې لـه مانـا سره یې ډېر اړخ نه لګوي.

(ې = e): لکـه څنګـه چـې (ی ay) د نرینـه نومونـو، صـفتونو او فعلونو لپاره راځي دغسې (ې = e) دمونثـو نومونـو، صـفتونو او فعلونو لپاره راځي، نو په کار ده، چې ښځینه (ې) ورته وویل شي، چې له مانا سره یې مطابقت پیدا شي. دمجهـولې یـا اوږدې (ې) اصطلاحګانې ځکه سمې نه برېښي، چـې د (مجهـولې) اصـطلاح موږ ته مجهوله نه ده او کېدی شي دعربي او دري ژبو ویونکو ته دا (ې) مجهوله وي او همغه تعبیر دلته سرایت کړی وي، نو کـوم شی چې موږ ته مجهول نه وي، ولې د مجهول نوم پرې کېږدو؟

د یوه واول اوږد او لنډ تلفظ کول پـه مانـا کـې کـوم تغییـر نـه راولي نو ځکه دا اصطلاح یا نوم هم له مانا سره اړخ نـه لګـوي، نو که دې (ې) ته همغه (ښځینه ې) نوم ورکړل شي، دا کار به لـه مانا سره مطابقت پیدا کړي.

د څرګندې یا معروفې (ي = i) نومونه دومـره بـده نـه برېښـي، ځکه پښتنو او نا پښتنو ټولو ته څرګنده ده، نو که د لنډې (ي) پر ځای همدا نوم غوره شي، څه ستونزه ترې نه پیداکېږي.

Downloaded from: ketabton.com

د زورکيوالې او همزه والې (ۍ، ئ) په اړه زما نظر دا دی، چې دا دواړه په حقيقت کې يو اواز دی او يا د يـوه غـږ دوه شـکلونه دي. موږ په نورو ځايونو کې د پښتو الفبې په برخه کې په واقعيت کې د اوازونو لپاره شکلونه نه لرو او د اوازونـو بـاقي يـا پـوروړي ياستو، لکه د زورکي (ə) لپاره هم تراوسه پـورې د (ه) شـکل او د زور (a) لپاره هم دا (ه) شکل کاروو. سره له دې چې د باړه ګلـۍ سيمينار د زورکي لپاره (ۀ) شکل غوره کړ، خو تراوسه لا پوره دود شوی نه دی او هم د (u) او (o) دوو اوازونو لپاره يو يو شـکل (و) لرو، خو دلته بيا د يـوه اواز (əy) لپـاره دوه شـکله (ۍ = ئ) لـرو. پښتو ژبپوهـانو او ليکپوهـانو دهمـزه والـې (ئ) د ضـرورت وجـه (فعلي افاده) ګڼلې، نو که د فعل، نوم او صفت د تثبيت لپاره مـوږ د اوازونو شکلونه بدلوو، نو بيا خو هغـه نـورې (ې،ي،ی) ګـانې هم په فعلونو، صفتونو او نومونو کې راځي، نو هغـو تـه مـو ولـې بېلابېل شکلونه غوره نه کړل؟ لکه:

ی = سړی (نوم) بريالی (ستاينوم) کړېدلی دی (فعل)

ي = سړي (نوم) ننګيالي (توصيفي يا ستاينوم) خوري، ځي (فعل)

ې = ناوې (نوم) تودې/ سړې (صفت) خندېدلې، ګرځېدلې (فعل)

نو دلته ولې دا (ی،ي،ې ګانې) دمحتوا له مخې پر شکلونو ونـه وېشل شوې؟ زورکيواله او همزه واله (ۍ،ئ) په حقيقت کې د يوه اواز ښکارندويي کوي او د يـوه اواز د تثبيـت لپـاره يـوازې يـوه ګرافيم يا توري ته اړتيا ده او بس. د يوه غږ لپاره د بېلابېلو تـورو شتوالی دا مانا ورکوي، چې موږ د يوې ژبې لپاره په يـوه واحـد ليکدود کې څو الفباوې ولـرو او دا د ژبـې زده کـړه او تدريسـي چارې سختوي. زما وړانديز دا دی، چې همزه والې (ئ) ته هېڅ

Downloaded from: ketabton.com

اړتیا نه شته او دا پر ژبه یو زیاتی بار دی، نو ګټه نه لري، باید له پښتو الفبا څخه حذف شي.

د باړه ګلی په سیمینار کې چې د (یا) یو بل شکل (ے) په اختیاري ډول منل شوی هغې (ے) ته هم هېڅ اړتیا نه شته او دا پر پښتو ژبه د اردو ژبې د اغېز ښکارندویي کوي او د استعمال ځایونه یې په نورو (یا ګانو) افاده کېدی شي.

پښتو لوستونکو ته مې د (یاګانو) دزده کړې په برخه کې وړاندیز دا دی چې د (یاګانو) نومونو د زده کړې پرځای د (یاګانو) دتلفظ او د هغو د استعمال ځایونو ته زیاته توجه وکړي، نومونه (اصطلاح) کېدی شي، دسړي له یاده وځي، خو د (یاګانو) دقیق تلفظ او په حافظه کې د هغو د شکل ساتنه د (یاګانو) له دقیقې کارونې سره مرسته کولای شي. لوستونکي کولای شي لاندې شعار د (یاګانو) د استعمال د یوه لنډ فورمول په توګه په پام کې ونیسي او په هره کلمه کې چې (یا ګانې) کارول شوې وي، د همدې فورمول له مخې یې دتلفظ په پام کې نیولو سره وکاروي: دا فورمول دا دی:

تل دې وي سوله په ټوله نړۍ کې – سره یو شئ دا مو شعار دی.

پورتني فورمول کې د هرې (یا) شکل او تلفظ په پام کې ونیسئ او په هره کلمه کې چې (یا) کارېدلې وي، هغه له دې تلفظ او شکل سره منطبق کړئ، نو کېدی شي په سم ډول یې وکاروئ.

Downloaded from: ketabton.com

درېیم څپرکی

په پښتو کې د مغیره حالت سمه لیکنه

پښتو د هغو ژبو په ډله کې ده، چې (نوم) د حالت له مخې هم په کې تغییر کوي، یانې دا چې د جملې د کارونې پرمهال نوم پر خپل اصلي یا لومړني حالت سربېره دویم حالت ان درېیم حالت هم لرلای شي. په (دري) او ځینو نورو ژبو کې نوم خپل یو حالت لري. په پښتو کې که نوم چېرې مفرد وي، نو په جمله کې یې د موقعیت له مخې د بنې د بدلون دوه احتماله شته او که چېرې جمع وي د جمعې د دوو حالتونو او همدارنګه د دوو مغیره حالتونو احتمال یې شته. دلته به لومړی د نومونو اصلي (لومړني) او مغیره (دویم) حالت ته اشاره وکړو او بیا به پر دې هم رڼا واچوو، چې د کومو نومونو د دویم یا مغیره حالت په برخه کې لیکنی تېروتنې کېږي. تر ټولو لومړی هغه نومونه چې یوازې یوه بڼه لري او مغیره حالت نه لري.

۱- ثابت او نامغیر نومونه: دا هغه نومونه دي، چې یوازې یو حالت لري، چې په مفرد ډول کارېږي، په یوه حالت کې هم تغییر نه کوي، دې کې دغه نومونه شامل دي:

الف- هغه لفظي مفرد یا جمع نومونه، چې پر زورکیواله (ی əy) پای ته رسېدلي وي، په یوه حالت کې هم مغیر حالت نه

Downloaded from: ketabton.com

لـري، دا نومونـه پـه دې ډول دي: نـرۍ، مـرۍ، ډوډۍ، ګـرۍ، ګلالۍ، ملالۍ، شړۍ، وړۍ او داسې نور، خو که دا نومونه بیا پـه همدې خپل شکل ونه لیکل شي، نو د تلفظ پرمهال یې سـتونزې راولاړېږي او یو ناپښتو ژبی یې په سمه بڼه نه شي ویـلای، لکـه د (ګلالۍ) او (ګلالی) توپیر یا هم د (مړۍ) او (مـړی) تـوپیر نـه شـي کولای، نو ځکه خو د دې نومونو سم لیکنی توپیر په کار دی.

ب- هغه نومونه چې پر الف (ā) پای ته رسېدلي وي، څه مفـرد مذکر وي، څه مفرد مونث، څـه لفظـي مـذکر یـا مونـث وي څـه حقیقي، مغیره حالت نه لري.

لکه ملا، بلا، کلا، نیا، خندا، ژړا، ځلا، ښکلا او داسې نور...

دا که د جملې په هر موقعیت او حالت کې په خپله مفـرده بڼـه وکارول شي، تغییر نه کوي. د دې ډول نومونو یا کلمو په لیکنـۍ برخه کې د نظر اختلاف او توپیر نه شته، نو ځکه یې په لیکنـۍ او ګړنۍ برخه کې کومه ستونزه هم نه تـر سـترګو کېـږي، البتـه کـه پورتني نومونه د جمعې په بڼه راوړل کېږي، د جمعـې بڼـه یـې د جملې د سکښت، جوړښت او په هغې کې د دې نومونو د دریـځ له مخې، د جمعې اصلي او مغیره بڼې لرلای شي.

۲- بدلېدونکي نومونه: هغه نومونه دي، چې په جمله کـې د خپل موقعیت له مخې بدلون مومي او بڼه یـې بـدلېږي، یـانې دا ډول نومونه که مفرد حالـت ولـري کـه جمـع، دواړه یـې مغیـره حالتونه لري، په لیکنۍ برخه کې که د دې نومونو سمه بڼه ولیکل

Downloaded from: ketabton.com

شي، نو په تلفظ کې به يې اساني راشي. دلته به د دې نومونو بېلګې وړاندې کړو:

الف- هغه نومونه چې پرکانسونینټ یا چوپ تورو پایته رسېدلي وي، دوه مغیر حالتونه لري، یو په ندایي او بل هم د بېلتون او پیوستون په حالت کې. دلته به يې څو بېلګې وړاندې کړو.

اصلي حالت	ندایي حالت	د بېلتون یا پیوستون حالت
احمد	احمده!	له احمده مې زړه شین دی.
سلطان	ای د زړه سلطانه!	له سلطانه پوره نه شوه.
جانان	جانانه راشه چې پخلا شو!	بېګاه مې خوب کې وکړ له جانانه سره جنګ.
غر	ای د شمشاد غره!	د غره پر څوکه لار ده.
بلبل	زما د زړه بلبله!	د زړه حال مې له بلبله پوښته.
قلم	قلمه ښکل به دې کړم نوم د جانان ولیکه!	بې کتاب و قلمه، وطن نه رسېږي.
مور	مورې لپه دې له دعاوو ډکه اوسه!	خدای(ج) دې بې موره او بې پلاره مه کړه.

سره له دې د پورته مغیره حالتونو په لیکنۍ برخه کې ډېرې خاصې ستونزې نه شته، خو بیا یې هم ځینې خلک په سم ډول نه لیکي او له ګرامري پلوه یې سم نه کاروي.

ب- په پښتو کې ځینې شخصي ضمایر داسې دي، چې دویم حالت هم لري، خو په پښتو- عربي لیکدود کې د ځینو ضمیرونو د دویم حالت لیکنه مشکله ده، همدا وجه ده چې ځینې ویندویان د خبرونو پرمهال هغه ناسم لولي او د جملې مانا او محتوا ورسره بدلېږي، دلته به پښتو کې شخصي ضمیرونو ته هم نغوته وکړو.

Downloaded from: ketabton.com

	اصلي حالت	مغیره حالت
مفرد	زه	ما
	ته	تا
جمع	موږ	موږ
	تاسې/ تاسو	تاسې/ تاسو
مفرد مذکر	دی	ده
مونث او مذکر جمع	دوی	دوی
مفرد مونث	دا	دې
مفرد مذکر	دغه	دغه
مفرد مونث	دغه	دغې
جمع/ مونث مذکر	دغو	دغو
مفرد مذکر	هغه	هغه
مفرد مونث	هغه	هغې
مونث او مذکر جمع	هغو	هغو[1]

دلته به دا هر یو ضمیر په اصلي او مغیره بڼه په یوه جمله کې وکاروو:

۱- د پښتو ګرامر، هربرت پنزل، د محمد رحیم الهام ژباړه، ۱۳۴۰ل کال، دولتي مطبعه ۱۳۴-۱۳۵ مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

اصلي حالت	مغیره حالت	
زه درس لولم	ما درس ولوست	(زه) پر (ما) بدل شو
ته درس لولې	تا درس ولوست	(ته) پر (تا) بدل شو

د متکلم ضمیر د جمعې حالت یې یوازې یوه بڼه لري او مغیره حالت نه لري.

دی درس لولي	ده درس ولوست
دا درس لولي	دې درس ولوست
دغه هلک درس لولي	دغه هلک درس ولوست.

دغه(daǧa) پر دغه (dəǧə) واوښت

یانې (زورونه) پر (زورکیو) بدل شول (ə=a)

دغه جلۍ درس لولي	دغې جلۍ درس ولوست
هغه ځوان درس لولي	هغه ځوان درس ولوست.

دلته هم هغه (haǧa) پر هغه (həǧə) بدل شو.

هغه پېغله درس لولي	هغې پېغلې درس ولوست

(هغه) پر (هغې) او پېغله پر پېغلې بدل شول.

د پورتنیو ضمایرو د اصلي او مغیره استعمال په لیکنۍ برخه کې په مجموعي ډول زیاتې تېروتنې نه کېږي، یوازې د (دغه) او (هغه) په اصلي او مغیره حالت کې ستونزه شته، ځکه چې په پښتو لیکدود کې د دواړو توپیر مشکل دی. البته د زورکي(ə) لپاره د باره ګلۍ د سیمینار دا (ۀ) وړاندیز شوې بڼه که په پام کې ونیول شي نو دا مشکل به تر ډېره حده حل شي، په تېره بیا د وروستۍ څپې زورکی به سم افاده شي، خو د لومړۍ څپې زورکی، چې

Downloaded from: ketabton.com

هغه هم د اصلي حالت له زور(a) څخه پـر زورکـي (ə) اووښتـی، بیا به هم سم افاده نه شي او یوازې فونیمیکه الفبې د دې وس لري، چې اصـلي او مغیره حالـت پـه دقیـق ډول انځـور کـړي.
وګورئ پښتو دودیز او فونیمیک لیکدود کې دا حالتونه:

هغه هلک درس لولي.	haǧa haläk dars lwali
دغه هلک درس لولي.	daǧa haläk dars lwali
هغه هلک درس ولوست.	həǧə haläk dars wəlwast
دغه هلک درس ولوست.	dəǧə haläk dars wəlwast

په دواړو ضمایرو: هغه (haǧa) او دغـه (daǧa) کـې کلـه چـې لـه حال زمـانې څخـه ماضـي تـه اوړي، زورونـه (a) پـر زورکیـو (ə) بدلیږي، څرنګه چې دا بدلون په پښتو الفبایي سیسـتم کـې پـه ښه ډول انځورېدلای نه شي، نو ځکه خو هغه کسان چې مورنۍ ژبه یې پښتو نه ده او یا هم پښتو یې له ګړني پلوه سل پـه سـلو کې پخه نه ده، د دې ضمایرو د اصلي او مغیره حـالتونو تـوپیر سم نه شي کولای او کله چې د دې ډول ضمیرونو کارېـدونکې جملې کاروي، نو لفظي تېروتنې کوي.
پر ضمایرو او پورتنیو نومونو سربېره په پښتـو کـې هغـه نومونـه، چې د کلمې په منځ کې و (o یا u) ولري، مغیره حالـت لـري او په تغییرېدونکي حالت کې (و) پر الف (ā) بدلیږي او په پای کـې یې زورکی (ə) زیاتیږي، لکه:

پښتون	پښتانه
زوړ	زاړه

Downloaded from: ketabton.com

موږ	ماږه
زنګون	زنګانه

ځينې يو ځپيز نومونه او صفتونه هم مغيره حالت لري، چې په زورکي(ə) پای ته رسېږي، لکه:

اوم	اومه
مل	مله
مږ	مږه
اوږد	اوږده
شين	شنه
سور	سره .. او داسې نور

خو په پښتو کې هغه نومونه، چې تر ټولو زيات مغيره حالتونه لري دا دي:

۱- هغه نومونه چې په زور (a) پای ته رسېدلي وي، په تېره بيا هغه نومونه چې په لفظي يا حقيقي ډول مفرد مونث وي، د دې نومونو جمع او مغيره حالت پر ښځينه يا اوږده (ې) پای ته رسېږي، لکه:

مفرد اصلي حالت	مفرد مغيره حالت	د جمعې حالت
تخته	د تورې تختې رنګ	تختې
لښته	د لښتې پاڼې	لښتې
ونه	د ونې سيورى	ونې
سترګه	د سترګې ليد	سترګې
مڼه	د مڼې رنګ	مڼې

Downloaded from: ketabton.com

د دې نومونو د اصلي او مغيره حالت په ليکنۍ بڼه کې څه ستونزه نه پېښېږي، خو که د (ې) پر ځای بله يا (ئ) ، (ي)، (ى) او يا هم (ۍ) وکارول شي، مانا يې بدلولای او تلفظ يې سختولای شي.

۲- د مغيره حالت نور ډېر کارېدونکي نومونه يا صفتونه همغه دي، چې په نرينه، نرمې يا زوروالې (ay = ی) پای ته رسېدلي وي. دا ډول نومونه يا صفتونه دويم يا مغيره حالت لري، د يادونې وړ ده، چې د دې نومونو جمع او مغيره حالت دواړه په يو ډول تر سره کېږي او دواړه په ځرګندې يا معروفې يا (ي= i) پای مومي. دلته به مور د دې نومونو يا صفتونو اصلي يا مغيره حالت ته نغوته وکړو.

بريالی ډوډۍ خوري. بريالي ډوډۍ وخوړه.
توريالی خاندي. توريالي وخندل.
د ادب پوهنځی مې خوښ دی. د ادب پوهنځي محصل يم.
ګلالی درس لولي. ګلالي درس ولوست.
او همداسې په لسګونو بېلګې...

که چېرې د دې نومونو د اصلي او مغيره حالت توپير ونه شي، نو هم يې په مانا کې توپير پېښېږي او هم په تلفظ کې. په ځينو ملي او نړيوالو رسنيو کې چې د پښتو (ياګانو) کارونه په دقيق ډول نه تر سره کېږي، ويندويان د متن په لوستنه کې له ډېرو

Downloaded from: ketabton.com

تېروتنو سره مخامخېږي، خو له نېکه مرغه چې د دې نومونو اصلي، مغيره او د جمعې حالت په استعمال کې څه ليکنۍ ستونزه نه شته، ټولو پښتو لوستوالو او ليکوالو ته په کار دي، چې د دې نومونو ليکني سمون او سم استعمال ته ډېر پام وکړي، ځکه هغه ستونزه چې د نورو نومونو په ليکنۍ برخه کې شته، دلته هغه ستونزه نه لرو.

Downloaded from: ketabton.com

څلورم څپرکی

په پښتو کې د کلمو سمه لیکنه

کلمه: داسې یو ژبنی عنصر دی، چې تر یوه زیاتو اوازونو څخه رغېدلې وي او مانا ورکوي،که چېرې پـر بېلابېلـو غـړونو ووېشـل شي مانا له لاسه ورکـوي او پـر بـې مانـا غـړونو بـدلېږي. ځینـې ژبپوهان د کلمې او مورفیم توپیر همدا ګڼـي، چـې کلمـه یـوه لغوي مانا لري، خو مورفیم یو لفظي واحد دی، کېدی شي مانـا ولري او یا یې ونه لري.دا چې د ګرامر له پلوه کلمې پر څو برخو وېشل کېږي او په جمله کې د موقعیت له مخې د هغو مانـا څـه ډول اوړي را اوړي، پر دې باندې دلته بحث نه کوو، دلته مـوږ یوازې پر دې غږېږو، چې کلمه نوم دی، که صفت، فعل دی او که قید او یا هم بل کوم څه؟ څه ډول لیکل کېږي؟ ځکـه دلتـه زموږ کار لیکني سمون سره دی.

۱- خپلواکې یا نا ترکیبي کلمې: هغه کلمې دي، چـې پـه مستقل ډول مانا ورکوي؛ له کومې بلـې کلمـې یـا مـورفیم څخـه رغېدلې نه وي او له اوازونو پرته پر نورو برخو د وېش وړ نـه وي. د دې ډول کلمو په لیکنه کې ډېره ستونزه نه شته پـه تېـره بیـا

Downloaded from: ketabton.com

چې دا ډول کلمې پر کانسونینټ پای ته رسېدلي وي، دلته به دې ډول کلمو ته اشاره وکړو:

الف- پر کانسونینټ پایته رسېدلې کلمې: هغه کلمې چې پر کانسونینټ پای ته رسېدلي وي، هغه مفردې وي که جمع، ښځینه وي که نرینه، په لیکنه کې یې ډېرې ستونزې نه شته، لکه:

لاس، ګل، اس، نوک، غر، لمر، سیند، مور، خور، ورور، کور، تور، غم او داسې نور...

ب- پر واول (زور= a) پایته رسېدلې کلمې: هغه کلمې یا نومونه چې پر زور (a) یا هم په زورکي (ə) پای ته رسېدلي وي، د هغو په لیکنې برخه کې یوه څه ستونزه شته، هغه پښتون چې مورنۍ ژبه یې پښتو وي او یا هم هغه کسان چې پښتو ژبه یې ښه پخه زده وي، هغوی ته یې توپیر او لوستنه مشکل نه دي، خو هغه څوک چې له لیکه پښتو ژبه زده کوي، هغو ته یې سم تلفظ مشکل کار دی، لکه:

شنه (Šna) (صفت مفرد مونث)			شنه(Šnə) (صفت مذکر جمع)		
غله (ğala)	//	غله	ğlə	//	
سره (sra)	//	سره	srə	//	
پړه (pṛa)	//	پړه	pṛə	//	
زړه (zaṛa)	//	زړه	zṛa	(نوم مفرد مذکر)	
تره (tara)	//	تره	trə	//	

Downloaded from: ketabton.com

دلته بیا هم یادونه کېږي، چې کـه د زورکـي لپـاره د (ۀ) شـکل دود شي، نو د دې کلمو دقیق ضبط به په سلو کـې اتیـا اسـان شي او پاتې شل په سلو کې بیا هم د فونیمکي ابڅې پـه مـټ حلېدی شي.

ج - پر (یاګانو) پایته رسېدلې کلمې: هغه کلمې چې د پښتو (پنځه یاګانو) په حقیقت کې له (څلورو یاګانو) څخه پر یوې پای ته رسېدلي وي، که په لیکنه کې یې د (یا ګانو) له دقیقې کارونې ګټه پورته نه شي، نو هم د کلمې په تلفظ او هم د مانا پـه افـاده کې ستونزې راولاړېږي. دلته به یې څو مثالونه وړاندې کړو.

سم	ناسم
احمد ډوډۍ وخوړه.	احمد ډوډی وخوړه.
بریالي احمد وواهه.	بریالی احمد وواهه.
راځئ چې درس ولولو.	راځی چې درس ولولو.
د ده رنګ د سړي نه دی.	د ده رنګ د سړی نه دی.
هوسۍ راغله.	هوسی راغله.

۲ – ترکیبي کلمې: هغه کلمـې دي، چـې لـه دوو خپلواکـو کلمو یا مورفیمونو او یا هم له یـوې خپلـواکې کلمـې یـا یـوه نـا خپلواک مـورفیم څخـه رغېـدلې وي او لـه دې نـوي ترکیـب یـا جوړښت څخه یې یوه نوې مانا لاسته راغلې وي.

تر کیبي کلمې هم پر دوو ډولو وېشل کېږي:

Downloaded from: ketabton.com

الف – هغه ترکیبي کلمې چې د پیوستون وړتیا ونه لري: که له دې کلمو سره دویم عنصر یوځای هم شي بیا هم خپل جلا شکل ساتي، لکه:

مفرد	ترکیب یا جمع
غر	غرونه
سیند	سیندونه
وزر	وزرونه
ښکر	ښکرور
زور	زورور
خبر	خبریال
پکتیا	پکتیاوال او داسې نور

په دې کې (ونه)، (ور) ، (یال) او (وال) روستاړي دي، چې ماقبل ورسره د پیوستون وړتیا نه لري، خو نورې داسې ترکیبي کلمې شته، چې همدا روستاړي ور سره نښلېدلای شي. که په دې حالت کې بیا دا وروستاړي ترې جلا ولیکل شي، نو د کلمې لیکنی عیب ګڼل کېږي. لکه:

مفرد	ترکیب یا جمع
غم	غمونه
بحث	بحثونه
ننګ	ننګیالی
سمون	سمونوال او داسې نور

Downloaded from: ketabton.com

ب – هغه کلمې چې د پیوستون وړتیا لري: هغه ډول ترکیبي کلمې دي، چې له دوو زیاتو بېلابېلو اجزاو څخه رغېدلي وي او یوه نوې مانا ترې لاس ته راغلې وي، دا ترکیبي کلمې د یو ځای لیکلو وړتیا لري او باید یو ځای ولیکل شي خو په لیکنۍ برخه کې یې له ځینو لیکوالو تېروتنه کېږي او په جلا جلا ډول یې لیکي، یانې دواړه ترکیبونه بېلابېل لیکي، لکه: (ویی) یا (لغت) چې یو خپلواک مورفیم دی، که له ده څخه موږ د (پوهنه) په یو ځای کولو سره بل ترکیبي لغت جوړوو، نو بیا یې جلا جلا نه لیکو، لکه: (ویي پوهنه) که په دې ډول ولیکل شي نو بیا هم په اسانۍ سره د یوې واحدې مانا لپاره د یوه ترکیبي لغت په توګه کار نه شي ورکولای. سمه او درسته بڼه یې داده چې په ترکیبي او یو ځایي ډول ولیکل شي ؛ (وییپوهنه)، لکه د پوهاند زیار ((پښتو لیکلار)) دا سمه نه ده، چې موږ (لیک) جلا او (لار) جلا ولیکو، لکه د (لغت پوهنه) [1] په نامه چې یو ډېر مهم علمي کتاب لیکل شوی، د لغتونو د جوړښت په اړه ښه هر اړخیز علمي او ژورو بحثونه لري، خو د کتاب په عنوان کې دا تېروتنه هماغسې پاتې شوې ده.

د ترکیبي کلمو تر ټولو غوره او ښه لاره دا ده ، هغه ترکیب چې د یو ځای لیکلو وړتیا ولري، باید یو ځای ولیکل شي او هغه چې هېڅ وړتیا نه لري، مجبور یاستو هغه جلا جلا ولیکو. لکه پکتیا+ وال = پکتیاوال. مجبور یاستو جلا ولیکو. ځکه چې د

---

(۱) لغت پوهنه، څېړنوال دوکتور دولت محمد لودین، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳۵۵ ل کال.

Downloaded from: ketabton.com

ترکیب د لومړۍ برخې وروستی (الف) له خپلې وروستۍ کلمې یا مورفیم سره د پیوستون وړتیا نه لري، خو په (غزني) + (وال) کې چې دا وړتیا شته، نو بیا یې باید ضرور یو ځای ولیکو، لکه: غزنیوال، ارغندیوال، زرملوال، سمونوال او داسې نور...

د ترکیبي کلمو څو نور مثالونه :

یرغلګر

بلوسګر

هټیوال

نړیوال

ټولګیوال

څوکیوال

پوځیوال

ښکیلاکګر

ورانکار

نیواکګر

ټګمار

غمجن

ګټیالی

کتنپلاوی

چاپګر

لوبغاړی

ځانساتی

ورځچاری

Downloaded from: ketabton.com

خیانتکار

امانتکار

سستکار

نړیخور

ګډونوال

ولسواک

پانګوال

ښتینوال

ولسپال

ټولنوال

پرګنوال

ځمکواکي

نړیواکي

تمځی

پوهنځی

سمونځی

پالنځی

پخلنځی

لوبځی

ښوېندی

ښکېلاک

زبېښناک

وریښمین

Downloaded from: ketabton.com

پرتمین
لېونتون
هېڅکله
مخنیوی
بنسټوال او داسې نور... [1]

په پښتو کې لا هم یو شمېر داسې کلمې شته، چې تر اوسه یې په لیکبڼه کې سم سمکی نه دی راغلی، اکثریت نه، خو ځینې لیکوال یې سمې نه لیکي، د دې کلمو لپاره هم باید یو معیار ومنل شي. یو خو هغه کلمې دي، چې د پښتو ټولنې له پرېکړو سره سم په هغوی کې سمون راغلی او اوس په سمه بڼه لیکل کېږي او ځینې کسان لا اوس هم ترې سر غړاوی کوي او یا پرې نه پوهېږي. موږ به دلته په بېلابېلو وختونو کې د پښتو ټولنې له خوا شوې پرېکړې راوړو، له نېکه مرغه چې دا پرېکړې تر زیاته حده تطبیق شوي، خو له هغو پرېکړو وروسته ځینې نورې داسې کلمې هم شته چې اوس یې هم په لیکلو کې اختلاف شته. پر هغو به هم لنډه رڼا واچوو.

۳- د ځینو اختلافي کلمو په اړه د پښتو ټولنې پرېکړې:

الف- لومړنۍ پرېکړه:

د ۱۳۲۱ ل کال پر جوزا (۱۹۴۲م کال،جون) د پښتو ټولنې په غونډه کې د افغانستان پنځه ویشت (۲۵) تنو لیکوالو او پوهانو په

[1] - پښتو لیکلار، پوهاند زیار، ننګرهار پوهنتون، ۱۳۶۰ ل کال ۲۱۷- ۲۲۰ مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

پښتو ټولنه کې غونډه وکړه او پر یو دېرش(۳۱) اختلافي موادو باندې یې تر بحث وروسته فیصله وکړه، چې دا لاندې کلمې باید داسې ولیکل شي:

فیصله شوي صورتونه	اختلافي صورتونه
شونډې	شونډې – شونډان
کښېناست	کښېناست- کښېنوست
ټول خلق	ټول خلق- ټوله خلق
ټولې خبرې	ټولې خبرې – ټوله خبرې
پاتې	پاته – پاتې
که راغلی وای	که راغلی وای- که راغلی وی
لویه	لویه – لو
تویه	تویه – تو
مېږونه .	مېږونه- مږونه (او داسې نور)
ولید په ټولو ماضي ګانو	ولید، ولیدو، ولیدئ، ومو لیدلو

کې دغه یو شکل غوره شو، مګر په ځینو کې به په اخره کې (ه) هم ورزیاتوي، لکه: وواهه.

لُخ	لُخ، لوخ
وشو	وشو، وسو
شوی	شوی، سوی
شته	شته، سته
شی	شی، سی
لړه ډوډۍ، لړې اوبه	لړه ډوډۍ، لړې اوبه، لړ ډوډۍ، لړ اوبه

ښې خبرې ، ښه خبرې	ښې خبرې
غږ، غګ، غاګ	غږ ، ژغ
ځینې وایي، ځنې وایي	ځینې وایي
له ده ځنې ، له ده ځینې	له ده ځنې
چلوونکی، چلونکی	چلوونکی
ښوونکی، ښونکی	ښوونکی
ښوونځی، ښونځی	ښوونځی
کښې، کښ، کې	کښې
(پرې، په) په داسې مثالونو کې:	
احمد سترګې لري مګر لار	پر
پرې نه ویني، په نه ویني	
ویل، ویله	ویل
ولاړ، لاړ	ولاړ
وکړ، وکی، وکه	وکړ
وکړئ، وکئ	وکړئ
مونږ، موږ	مونږ
زما، زمونږ، ځما، ځمونږ	زما، زمونږ
زه، ځه	زه

یادونه: وروسته بیا د درېیمې غونډې په فیصله کې لومړۍ فیصله داسې تعدیل شوه:

لومړۍ پرېکړه	تعدیل شوی حالت
پاته	پاتې

Downloaded from: ketabton.com

مونږ	(مونږ،موږ) دواړه ومنل شو.
ولاړ	(ولاړ، لاړ) دواړه صورتونه ومنل شول.
لُځ	لوخ

ب- دویمه پرېکړه:

د ۱۳۲۷ل کال د سنبلې پر اتمه (۱۹۴۸م کال د اګست پر ۲۰مه) نېټه په کابل کې د پښتو ټولنې په غوښتنه د لرې او برې پښتونخوا نولسو (۱۹)تنو پښتنو لیکوالو او پوهانو د پښتو لیک د ځینو اختلافي موادو په اړه داسې فیصله وکړه:

اختلافي صورتونه	فیصله شوي صورتونه
ڼ، نړ	ڼ
زه، ته، ده- زهٔ، ته، ده	(زه، ته، ده) بې همزه په ټولو دغسې مثالونو کې
اورېدل، اخیسل، آورېدل،آخیستل	اورېدل، اخیستل (بې مده)
ولید، وګوره، اولیدو، اوګوره(اوداسې نور)	ولید، وګوره (بې الفه)
مې، دې، پرې، لاندې، باندې ـمِ، دِ، پرِ،لاندِ، باندِ لومړی،کوچنی،ګوډ،ګوته، بوخت_ لمړی، کچنی،ګډ،ګُته،بُخت	مې، دې، پرې، لاندې، باندې لومړی،کوچنی،ګوډ،ګوته، بوخت
چاپ، ګړی- چهاپ، ګهړی	چاپ، ګړی
(ښ)	دا توری به د ((ش)) او د ((خ)) په ځای نه لیکو
(ږ)	دا توری به د ((ژ)) او د ((ګ)) په ځای نه لیکو
(ځ)	دا توری به د تلل د مصدر په حال فعل او دغسې نورو افعالو کې لیکو لکه: ځي، بوځي، راځي.

Downloaded from: ketabton.com

ویل، وی	ویل(یوازې په شعر کې ((وی)) جایز دی.
کښې، کښ	کښې
د ماضي بعید ضمیرونه	(وم، وو، وی، و، وه، وې) یانې د مفرد غایب لپاره دوه (وو) لیکل کېږي.
د شول د مصدر مشتقات	شوم، شوو، شوې، شول، شوه، شوي باید ولیکل شي.
د ټولو افعالو د مذکر جمع	په (لام) لیکل په کار دي، لکه:راغلل،ولیدل.
ټولې مطلقې ماضي ګانې	باید داسې ولیکو: ولید، وکوت، وکړ مګر وتاړه، وواهه باید په اخر کې (ه) ولري.

ج- درېیمه پرېکړه:

د ۱۳۳۷ل کال د سنبلې پر اتمه (۱۹۵۸م کال) د پښتو ټولنې په بلنه د شمالي او جنوبي پښتونخوا پښتانه لیکوال او پوهان کابل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کې راغلي وو، د سنبلې پر پنځمه (د اګست پر ۲۷مه) نېټه د پښتو لیک په اړه مجلسونه او ادبي بحثونه شروع شول، وروسته تر څو غونډو، بحثونو او ډېرو څېړنو د ځینو اختلافي موادو په اړه دا ډول پرېکړه وشوه:

اختلافي صورتونه	فیصله شوي صورتونه
ځمکه، مځکه، زمکه	ځمکه
زمری، مزری، ځمری	زمری
کښته، ښکته، خکته	کښته

Downloaded from: ketabton.com

پښه، ښپه، خپه	پښه
کښل، ښکل(د ليکلو او وېستلو په مانا)	کښل
کښلی (د ښايست په مانا)	ښکلی
ماسخوتن، ماخوستن	ماسخوتن
ورځ، روځ	ورځ
موږی، مېږوی	موږی
لويشت، ولېشت	لوېشت، لوېښت
ورک، روک	ورک
خسر، سخر	خسر
خوسا، سخا	خوسا
سکروټه، سروټکه، سکوروټه	سکروټه
ورور، رور	ورور
وروڼه، روڼه	وروڼه
ورورولي، رورولي	ورور ولي
وروسته، روسته، روستو	وروسته
وروستی، روستی	وروستی
سيوری، سوری	سيوری
اخلم، اخلې، اخم، اخی، الم،الې	اخلم، اخلې
ښنل، ښنه- بخښل، بخښنه	ښنل، ښنه
ماسپښين، مازپښين، ماپښين	ماسپښين
کوم، کم	کوم
اغږل، اخښل، اخل	اغږل
نمږی، مږی، نوږی	نمږی

Downloaded from: ketabton.com

زوی، زامن- ځوی، ځامن	زوی، زامن
زېږېدل، ځېږېدل	زېږېدل
زغستل، ځغستل	زغستل
زلمی، ځلمی	زلمی
سوځل، سېځل، سوزل، سېزل،	سوځل، سېځل
خوځېدل، خوزېدل،	خوځېدل
غورځنګ، غورزنګ	غورځنګ
زغمل، ځغمل	زغمل
ژرنده، زرنده، جرنده	ژرنده
ژبه، زبه، جبه	ژبه
ژړا، زړا، جړا	ژړا
ژوند، زوند، جوند	ژوند
ژمی، زمی، جمی	ژمی
ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
خېژي، خېزي، خېجي، خېږي	خېژي
ژۍ زۍ جۍ	ژۍ
ژور، زور، جور	ژور
نژدې، نږدې، نزدې	نژدې
لمر، نمر، نور، مر ، میر	لمر، نمر
نمسی، لمسی، نوسی	لمسی، نمسی
لمونځ، نمونځ، مونځ	لمونځ
لمانځه، نمانځه، مانځه	لمانځه، نمانځه
لامده، لانده	لامده، لانده

Downloaded from: ketabton.com

پسرلی، سپرلی	پسرلی، سپرلی
ږغ، غږ، ژغ	ږغ، غږ
کنځل، ښکنځل	کنځل، ښکنځل
جینۍ، نجلۍ، جلۍ، جیلۍ	جینۍ، نجلۍ
لمبر، نمبر	لمبر
نولس، نونس	نولس
وېره، بېره، اېره	وېره
وییده، بیده، اوده	ویده
ویاله، بیاله، واله	ویاله
اوبدل، اودل، اوبل	اوبدل، اودل
نښتل، منښتل	نښتل
بزرګان، ملکان، بزرګانان، ملکانان	بزرګان، ملکان
وزه، بزه، بیزه	وزه
کارغه، قارغه، کارګه	کارغه
ڼ، نړ	ڼ
کجیر، قجیر	کجیر
ټوکه، پړک، چکړې، ټوقه، پړق، چقړې	ټوکه، پړک، چکړې
زړهٔ ، زړه	زړه
تهٔ، ته	ته
زهٔ، زه، ځه	زه
لوی، لو	لوی
دوی، دوئ	دوی

Downloaded from: ketabton.com

هغوی، هغوئ	هغوی
لویدیز، لویدیځ، لوئیدیز	لوېدیز
وویل، اووئیل	وویل
یو، ائینده، یوء ، آینده	یو، آینده
{ې}	دا توری (مجهوله یا) باید بې ځایه او د معروفې یا په ځای استعمال نه شي.

د پښتو ټولنې تر دې درېگونو پرېکړو وروسته دوه نورې ډله ییزه پرېکړې هم شوي، چې یوه د باړه گلي علمي سیمینار پرېکړې دي او بل د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب له خوا د رابلل شوي ورکشاپ پرېکړې دي، چې دلته وړاندې کېږي:

د-د پښتو د متحد لیکدود او لیکلار لپاره د ((باړه گلي)) د غونډې متفقه پرېکړې:

د پښتو لیکدود په اړه د پښتو ټولنې تر درېیمې پرېکړې (۳۲) کاله وروسته یو ځل بیا د دې شرایط برابر شول، چې د پښتو د یو متحد لیکدود د رامنځته کولو لپاره عملي هلې ځلې وشي. په دې لړ کې د پېښور پوهنتون د پښتو اکیډیمۍ په نوښت د (۱۳۶۹ل کال) یا د ۱۹۹۰ م کال د جولای له (۱۰) تر (۱۲) پورې د سوات په ((باړه گلي)) کې یو درې ورځینی سیمینار جوړ شو، چې په کې د پښتونخوا له گوټ گوټ څخه تقریباً سلو تنو ادیبانو او ژبپوهانو

Downloaded from: ketabton.com

ګډون کړی و، دې غونډې په خپلې لومړنۍ ناسته کې د کار شل کسیزه کمېټه وټاکله، چې په کې دغه ښاغلي شامل وو:

۱- پروفیسور سید محمدتقویم الحق کاکاخېل، ۲- پروفیسور جهانزېب نیاز، ۳- پروفیسور نصیرالدین، ۴- حبیب الله رفیع، ۵- منتظر بیټنی، ٦- عبدالکریم بریالی، ۷- همېش خلیل، ۸- ډاکټر محمداعظم اعظم، ۹- ډاکټر خالد خان خټک، ۱۰- محمدپروېش شاهین، ۱۱- پروفیسور محمدافضل رضا(اعزازي غړی)، ۱۲- پروفیسور خواجه محمد سائل، ۱۳- نورشاه جهان انور، ۱۴- ډاکټر وردګ (اعزازي غړی) ۱۵- سیال کاکړ، ۱٦- سیداحمد مومند، ۱۷- ډاکټر محمداقبال نسیم خټک، ۱۸- ډاکټر محمداسرار(اعزازي غړی) ۱۹- خیبر اپریدی، ۲۰- پروفیسور یارمحمد مغموم.

د کار د کمېټې غړیو په دربو ناستو کې د پښتو لیکدود ستونزې، کشالې او ګډوډۍ په هر اړخیزه توګه وڅېړلې، پر ټولو یې په سړه سینه غور وکړ او په هره برخه کې تر علمي بحث وروسته یوې نتیجې ته ورسېدل. کمېټې د خپل کار وروستۍ پرېکړې او نتایج په لویه غونډه کې واورول چې د ټولو د تائید وړ وګرځېدل او ملاتړ یې ترې وکړ. د پښتو متحد لیکدود په اړه یې خپلې وروستۍ متفقه پرېکړې داسې صادرې کړې:

((۱- هغه کلمې چې د عربۍ او فارسۍ نه پښتو ته راغلې دي او معنا یې هم هغه ساتلې ده، هغه به په خپل اصل شکل کې لیکلی شي، لکه: قصه، قمیس، ضعیف. او هغه کلمات چې پښتو خپل کړي دي معنا یا شکل یې بدل شوی دی، هغه به په پښتو کې په اوښتي شکل لیکل کېږي، لکه: تپوس، پام او د عربۍ مخصوص

Downloaded from: ketabton.com

ټکي به د پښتو په کلماتو کې نه ليکو، مثلاً: ((تورخم)) به په ((ت)) ليکو په ((ط)) به يې نه ليکو.

۲- ((ڼ)) به د يو توري په شکل کې د پښتو پـه ا-ب-ت، يعنې حروف تهجي کې د ((ن)) نه وروسته ليکلـی شـي او نـوم بـه يـې ((نوڼ)) وي.

۳- هغه کلمې چې په اخر کې ((زور)) لري هغه ب په (ه) ليکلی شي لکه: خوشحاله (مـذکر) خوشـحاله (مونـث) او دغـه (ه) بـه د تانيث مخصوص علامت نه شي ګڼلی.

۴- ((مد)) په پښتو کې نه شته.

۵- مجهوله ((ے)) چې په قطبي پښتونخوا کې پرته ليکل کېږي، هغه به همداسې پرته ليکلی شـي، لکـه: سړے و غيـره، البتـه پـه افغانستان او سويلي پښتونخوا کې به د دوی د خپل ليکدود سـره سمه د مخکې په شان ليکلی شي.

٦- مخصوصه (ی) به د کلمې په مينځ کـې ((يـ)) او اخـر کـې ((ې)) ليکلی شي، لکه سړې اوبۀ، خبر و غيره. مجهوله يعنـې پرتـه ((ے)) به هم د کلمې په مينځ کـې د مخصوصې ((يـ)) غونـدې ليکلی شي.

۷- د معروفې ((ي)) لپاره بـه دوه ځنـګ پـه ځنـګ ټکـي ((ي)) ليکلی شي، لکه: سړي، زمري او نور.

۸- ياى تانيث ((ۍ)) به په اخر کې د کش سره ليکلی شي، لکه: کرسۍ، جينۍ و غيره.

۹- د فعل لپاره به د مخکې غوندې د ((ی)) دپاسـه ((ۂ)) ليکـو، لکه: وخورئ، وکړئ و غيره.

Downloaded from: ketabton.com

۱۰- په ضمير متصل او ((ېئ)) کې به په ((ی)) باندې همزه ليکلی شي او مخصوصه ((ې)) ليکلی شي او يا به ((ی)) او مخصوصه ((ی)) ليکلی شي، لکه په ((يئ)) کې به يوه ((ی)) او په دويمه ((ی)) باندې همزه ليکلی شي.

۱۱- په داسې ((ه)) کې، لکه: زړۀ، ښۀ، پۀ، تۀ د مخکې په شان د ((ه)) دپاسه ((ء)) ليکو، يعنې زړۀ، ښۀ، څۀ کې به د ((ه)) دپاسه ((ء)) وي. په افغانستان او سوېلي پښتونخوا کې به هم دغه رنګ ليکلی شي.

۱۲- ((ګ)) به په کونډۀ ليکلی شي.

۱۳- کښې، کښېناستل، نخښه، بخښل او داسې نور ټکي به هم دغه رنګ ليکلی شي.

۱۴- معدوله ((واو)) به د ټکو نه نشي غورځولی، لکه: خولۀ، خوارۀ، ګوند، غوندې وغيره.

۱۵- هغه ټکي يا کلمې چې د عربۍ او فارسۍ نه د ((پيش)) په حالت کې راغلي دي په ((پيش)) به ليکلی شي يعنې په خپل رنګ کې لکه: ګُل، بُلبل، هغه پښتو کلمې چې پېښ لري هغه به په مجهوله ((واو)) ليکلی شي، لکه: پوښتنه، مور او نور.

۱٦- معروف ((واو)) به د کلمو نه نه غورځول کېږي او دپاسه به پېښ ورکولی شي، لکه: نُور، سُور او نور.

۱۷- د پښتو مخصوص توري ځ،څ،ښ،ږ به همدغسې ليکلی شي.

د کمېټې سفارش دی چې پښتو اکېډيمي دې د مرکزي او صوبايي حکومت په مدد د استادانو او طالب علمانو لپاره يو

Downloaded from: ketabton.com

رهنما کتاب تيار کړي، چې د دې ټکو په استعمال کې اشتباه ختمه شي. (د فيصلې په پای کې (۲۰) کسيزې کمېټې د غړو لاسليکونه کړي دي).

د ۱۳۸۷ل کال د ثور پر ۲۸مه نېټه، د افغانستان د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف رياست له خوا، د درسي نصاب د پښتو او دري کتابونو د واحد ليکدود په اړه درې ورځينی علمي ورکشاپ جوړ شوی و. په دې علمي ورکشاپ کې د لاندې کلمو پر اختلافي يا توپيري بڼو بحث وشو او په دې ډول يوې واحدې نتيجې ته ورسېدل:

هـ- د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب لپاره منل شوی واحد ليکدود:

گڼه	بېلابېلې ليکلې بڼې			منل شوې بڼه
	لومړی	دويمه	دريمه	
۱	اوويشتم	اوه ويشتم		اوويشتم
۲	اغزی	ازغی		اغزی
۳	ايستلی	ويستلی		ايستلی
۴	اواره	هواره		هواره
۵	اوسپنه	وسپنه		اوسپنه

Downloaded from: ketabton.com

٦	اولس	ولس		ولس
٧	انځورولای	انځور کولای		انځـــورولا ی
٨	وولسم	اولسم		اوولسم
٩	اولسمشر	ولسمشر	اولس مشر، ولس مشر	ولسمشر
١٠	پرانیزي	پرانستل	پرانیستل	پرانیستل
١١	بریښنا	برښنا		برېښنا
١٢	برخوال، برخلیک	برخمن	برخـــــه من	برخمن
١٣	باندنیو	باندینیو		باندنیو
١٤	بوزي	بوځي		بوځي
١٥	بېځایه	بیځایه	بې ځایه	بېځایه
١٦	بې درنگه	بېدرنگه		بې درنگه
١٧	برخه وال	برخوال		برخوال
١٨	ټېلفون	تلیفون	ټیلیفون	تلیفون
١٩	تشبه	تشبیه	تشبې	تشبیه
٢٠	تغیر	تغییر		تغییر
٢١	تعین	تعیین		تعیین
٢٢	تللی	تلی		تللی
٢٣	ټېرونکی	ټېروونکی		ټېروونکی
٢٤	تمباکو	تماکو	تنباکو	تنباکو

Downloaded from: ketabton.com

۲۵	پسرلی	سپرلی		پسرلی
۲۶	په خپلو	پخپلو		په خپلو
۲۷	پنځلس	پینځلس		پنځلس
۲۸	په ټولنه کې	په ټولنې کې		په ټولنه کې
۲۹	پاتې وو	پاته وو		پاتې وو
۳۰	پدغه	په دغه		په دغه
۳۱	په درناوې	په درناوي	پدرناوې	په درناوي
۳۲	پاچایان	پاچاهان	بادشاهان	پاچایان
۳۳	په واسطه	پواسطه		په واسطه
۳۴	پطرول	پټرول	پترول	پترول[۱]
۳۵	پیل	فیل		فیل
۳۶	پطلون	پتلون		پتلون
۳۷	پل	پول		پول
۳۸	په کې	پکې		پکې[۲]
۳۹	پاسنی	پاسینی		پاسنی
۴۰	ښوونکو	ښوونکیو		ښوونکو

[۱] هغه کلمې چې له لاتیني څخه عربي او له عربي څخه پښتو ته راغلې وي او ط ولري ط په ت بدلېږي او په خپله اصلي بڼه لیکل کېږي.

[۲] کله چې ((په)) د سربل بڼه ولري، باید جلا ولیکل شي او که چېرې داسې نه و، نو یو ځای دې ولیکل شي، لکه: ((په کور کې نه شته)) ((اوبه پکې نشته)).

Downloaded from: ketabton.com

۴۱	خوشحال	خوشال(نوم)		خوشحال (مرکب صفت) خوشال (نوم)
۴۲	ختيځ(شرق)	ختيز(شرقي)		ختيځ- ختيز
۴۳	خپل منځي	خپلمنځي		خپلمنځي
۴۴	څبېښل	زبېښل		څبېښل
۴۵	ځايداى	ځائيداى	ځاېيداى	ځاېيداى
۴۶	څلېريشت	څلورويشت	څلرويشت	څلرويشت
۴۷	څښل	څکل	څښاک	څښل- څښاک
۴۸	څېړونکو	څېړونکيو		څېړونکو
۴۹	چلم	چيلم		چيلم
۵۰	چورت	چروت	چُرت	چورت
۵۱	دوه ځله يې	دوه ځلې يې		دوه ځله يې
۵۲	درانه	درانده		درانه
۵۳	دوکان	دکان		دوکان
۵۴	دعا	دوعا		دعا
۵۵	دوولسم	دولسم		دولسم
۵۶	دويم	دوهم		دويم
۵۷	دريم	درېم	دريیم	درېم

Downloaded from: ketabton.com

۵۸	رغاونه	رغونه		رغاونه
۵۹	رامینځته	رامنځته	رامنځ ته	رامنځته
٦۰	ریښتیا	رښتیا		ریښتیا
٦۱	راکښل	راښکل		راکښل
٦۲	زانگو	ځانگو		زانگو
	زنگل	ځانگل		زنگل
٦۳	زلمی	ځلمی		زلمی
٦۴	زوی	ځوی		زوی
٦۵	زنځیر	ځنځیر		زنځیر
٦٦	زوز	ځوځ	ځوز	ځوز
٦٧	ژبدود	ژب دود		ژبدود
٦۸	ژباړنه	ژباړه		ژباړه
٦۹	راکړ شو	راکړای شو	راکړل شوی	راکړی شو(د مفرد لپاره)، راکړ شول(د جمعې لپاره) ښځینه او نرینه توپیر یې له مرستیال فعل څخه کیږي.
۷۰	سوزي	سوځي		سوځي
۷۱	سون	سونگ		سونگ
۷۲	سکه	سیکه		سیکه
۷۳	ساه	سا	ساء	سا
۷۴	سهیل	سویل		سویل
۷۵	سیمه ایز	سیمه ییز		سیمه ییز
۷٦	شوری	شورا		شورا
۷۷	شات	شهد		شات

Downloaded from: ketabton.com

۷۸	شوده	شیده	شـــودې، شېدې	شېدې
۷۹	طوفان	طوپان	توپان	توپان
۸۰	طوطي	توتي		توتي
۸۱	عاشوری	عاشورا		عاشورا
۸۲	غوصه	غصه	غوسه	غوسه
۸۳	غنچه	غونچه		غونچه
۸۴	کیلي	کلي		کیلي
۸۵	کښېوت	کېووت		کېووت
۸۶	کلتور	کولتور		کلتور
۸۷	کندز	کندوز	قندز	کندوز
۸۸	کندهار	قندهار		کندهار
۸۹	کونړ	کنړ		کونړ
۹۰	کرنه	کرهنه		کرنه
۹۱	کلمه	کلیمه		کلمه
۹۲	کومک	کمک		کومک
۹۳	کنځل	ښکنځل		کنځل
۹۴	کړي دي	کړیدي		کړي دي
۹۵	نه لري	نلري		نه لري
۹۶	لپاره	له پاره		لپاره
۹۷	لیمڅی	لمڅی		لیمڅی
۹۸	لیرې	لېرې	لرې	لېرې

Downloaded from: ketabton.com

۹۹	لعل	لال		لال
۱۰۰	لار	لیار		لار
۱۰۱	له پاسه	لپاسه	دپاسه	له پاسه
۱۰۲	مسوول	مسؤول	مسؤل	مسؤول
۱۰۳	مونږ	موږ		موږ
۱۰۴	مؤلف	مولف		مؤلف
۱۰۵	مسئله	مساله	مسله	مساله
۱۰۶	منځ	مینځ		منځ
۱۰۷	معنی	معنا	مانا	مانا
۱۰۸	ملیون	میلیون	میلون	میلیون
۱۰۹	نهه ۹	نه		نهه ۹
۱۱	نحوه	نحو	نحؤ	نحو

Downloaded from: ketabton.com

۰				
۱۱۱	نرینه	نارینه		نرینه (صفت) نارینه (نوم)
۱۱۲	نصوار	نسوار		نسوار
۱۱۳	نشته	نه شته	نیشته	نشته
۱۱۴	نژدې	نږدې	نیږدې	نژدې
۱۱۵	نړیوال	نړۍ وال		نړیوال
۱۱۶	نږور	انږور	نږور	نږور
۱۱۷	نشه	نیشه		نشه
۱۱۸	نه شم کولی	نشم کولای	نه شم کولای	نه شم کولای
۱۱۹	نه کوي	نکوي		نه کوي
۱۲۰	نه لري	نلري		نه لري
۱۲	واخیست	واخست		واخیست

Downloaded from: ketabton.com

۱				
۱۲۲	ورمېږ	اورمېږ		ورمېږ
۱۲۳	وربشي	اوربشي		وربشي
۱۲۴	وښایاست	وښیاست		وښایاست
۱۲۵	هندوانه	هیندوانه	هندوانه	هندوانه
۱۲۶	هنداره	هینداره		هنداره
۱۲۷	هدیره	ادیره		هدیره
۱۲۸	هستوګنه	استوګنه		استوګنه
۱۲۹	یادښت	یاداشت	یاد داشت	یادښت(د یاد داشت پرخای) او یادونه د (تذکر) پر خای کارول کېږي.
۱۳۰	راغلی و	راغلی وو	راغلی ؤ	راغلی و
۱۳۱	کیږدي	کیدي	کېږدي	کېږدي
۱۳	کښینه	کینه	کېنه	کېنه

Downloaded from: ketabton.com

۲				
۱۳۳	گوره	ګوره		د (ګ) پرځای (گ) کره ومنل شو.
۱۳۴	علماو	علماوو		علماوو[۱]
۱۳۵	منع کوي	منعه کوي	منه کوي	منع کوي
۱۳۶	معلومات	مالومات		معلومات[۲]
۱۳۷	مازغه	ماغزه		ماغزه[۳]
۱۳۸	منځگړی	منځ گړی	منځـــــه گړی	منځگړی
۱۳۹	نجلۍ	جلۍ	جینۍ	نجلۍ[۴]

[۱] د خپلواک پای (a،ā) ویيونو جمع په دوو (واونو) جوړېږي، لکه (a): د جمله وو مخلوقاتو پلار دی دا، (ā پای)، لکه اړتیاوو، علماوو، سپېڅلتیاوو...

[۲] د پښتو کولو (مغغنولو) په شرطونو کې د التباس یا ټکر نه رامنځته کېدو شرط اړین دی.

[۳] د الف منځو کلمو په مغیره کولو کې منځنی الف له منځه ځي، لکه: مغزو، مېلمنو، پښتنو، درو (درملو) خوړو.

[۴] د کلمو په منځ کې (ی) ګانې د شک او التباس د له منځه وړلو لپاره حتمي دي، له دې پرته د کلمو په منځ کې ببخي حتمي نه دي.

Downloaded from: ketabton.com

۱۴.	اوبدل	اودل	اوبل	اوبدل

که موږ د پښتو ټولنې د سمون بهیر ته نظر وکړو، نو وبه ګورو چې ډېر مثبت بدلون په کې راغلی او رښتیا هم پرځای پرېکړې یې کړي دي، تر لومړۍ پرېکړې یې دویمه غوره او تر دویمې درېیمه هغه غوره ده، د وخت په تېرېدو سره تر درېیمې پرېکړې وروسته څه ناڅه نور سمون هم راغلی دی، وګورئ اکثره پرېکړې یې سمې کارېږي، ډېر کم خلک یې تر پرېکړو دمخه حالت ښه لیکي.

تر پرېکړې دمخه حالت	اوسنۍ زیاته کارېدونکې بڼه
کنځل، ښکنځل	کنځل
اوبدل، اودل	اوبدل
جینۍ، نجلۍ	جینۍ
ږغ، غږ	غږ
پسرلی، سپرلی	پسرلی
لمر، نمر	لمر
لمسی، نمسی	لمسی
خېژي	خېږي
ورونه	ورونه
لوېشت، لوېښت	لوېشت او ځینې نورې کلمې.

Downloaded from: ketabton.com

پر پورتنيو سمونونو سربېره ځينې نورې کلمې هم شته چې تراوسه يې په ليکنۍ برخه کې څه ستونزې شته. له هغې جملې څخه يوه هم په تورو د اعدادو ليکنه ده، لکه:

دوم/ دوهم/ که دويم

درېم که درېيم

شپاړلسم که شپاړسم او داسې نور...

د عدودونو په برخه کې زه فکر کوم، چې دلته يوه قاعده شته، که هغې ته دقيق شو کېدی شي، ستونزه تر زياته بريده حل شي، قاعده داده چې:

الف- هغه عددونه چې په پای کې يې واول راغلی وي، لکه: دوه، درې، اويا، اتيا، نوي او نور، دا په پای کې د يم (em) په عددي روستاړي، چې د يوه عدد د پوړۍ څرګندونه کوي، ليکل کېږي، خو زورکی (ə) چې هغه هم واول ګڼل کېږي، که د کوم عدد په پای کې راشي، هغه هم د نورو رتبه يي عددو بڼه خپلوي. نو دلته قاعده دا ده چې خپله عدد + رتبه يي روستاړی.

دوه + يم	(em+dwa)	دويم	(dwaem)
درې + يم	(em+dre)	درېيم	(dream)
اتيا + يم	(em+ātya)	اتيايم	(ātyāem)
نوي + يم	(em+nawi)	نوييم	(nawiem)
اويا + يم	(em+āwyā)	اويايم	(āwyāem)

او داسې نور...

ب- هغه عددونه، چې پر کانسوننټ پای ته رسېدلي وي، د هغوی پوړيزي، حالت په ام (am) روستاړي پای ته رسېږي، لکه:

Downloaded from: ketabton.com

څلور + ام	(am+calor)	څلورم	(caloram)
شپږ + ام	(am+špaẓ)	شپږم	(špaẓam)
لس + ام	(am+las)	لسم	(lasam)
یوویشت + ام	(am+yewwišt)	یوویشتم	(yewwištam)
دېرش + ام	(am+derš)	درېشم	(deršam)
څلوېښت + ام	(am+cəlwiṣt)	څلوېښتم	(calwiṣtam)
پنځوس + ام	(am+panjos)	پنځوسم	(panjosam)

البته په پښتو- عربي لیکدود کې د رتبه یي عددونو ټول اوازونه انځورېدلای نه شي. هغه عدودونه چې په زورکي پای ته رسېدلي وي، هغه هم تر همدې قاعدې لاندې راځي یانې په (ام) یې رتبه یي حالت څرګندېږي، لکه:

پنځه + ام	(am+pinĵə)	پنځم	(pinĵam)
اوه + ام	(am+owə)	اووم	(owəam)
نهه + ام	(am+nəhə)	نهم	(nəham)
شپېته + ام	(am+špetə)	شپېتم	(špetam)

او داسې نور...

د پورتنیو کلمو ترڅنګ بل هغه ډول کلمې دي، چې پښتو دي اکثره یې د پښتو ټولنې په پخوانیو پرېکړو کې راغلي او ځینې یې نه دي راغلي، اوس یې هم ځینې خلک په ناسمه بڼه لیکي لکه:

ناسم	سم
تیکه	تیږه

Downloaded from: ketabton.com

ګیره	ږیره
توګل	توږل
پختو	پښتو
پختونخوا	پښتونخوا
پکې	په کې
لخوا	له خوا
یواځې	یوازې
ستونځه	ستونزه
دپاره	لپاره
کونکی	کوونکی
پدې	په دې
مخامخ کېږي	مخامخېږي
بخښونکی	بښونکی
بخښنه	بښنه
سوله ایز	سوله ییز
کښې	کې
زمونږ	زموږ
کښېږدي	کېږدي
کښیني	کیني
ځوی	زوی
نړۍ وال	نړیوال
نشي	نه شي
مینځ	منځ

Downloaded from: ketabton.com

سیمه ایز	سیمه ییز	
ثبتونکی	ثبتوونکی	
تښتونکی	تښتوونکی	
لدې	له دې	او نورې

۴- له نورو ژبو څخه پښتو ته راغلې کلمې:

پر عددونو سربېره نورې داسې ګڼې کلمې هم شته، چې تراوسه يې په ليکلو کې اختلاف شته، له هغې جملې څخه يو هم له نورو ژبو څخه راغلې کلمې دي، په دې ډله کې دا کلمې شاملې دي:

الف- له انګلیسي ژبې څخه راغلې کلمې: چې اکثره يې نړیوال لغتونه ګڼل کېږي او په همغه مانا او مفهوم دلته هم کارېږي، دا ډول کلمې د ټولو پښتنو ترمنځ يو ډول نه ليکل کېږي، نو ځکه خو په کار ده، چې ليکنی يووالی يې رامنځته شي. د کوزې پښتونخوا پښتانه دا ډول کلمې د انګرېزۍ په دود تلفظوي او کاروي يې، خو په افغانستان کې يې د دې کلمو ليکنی معيار فرانسه يي تلفظ نيولی، چې د افغانستان دري ژبې يې هم همدې ته ورته تلفظوي. د دې کلمو ځينې يې دا دي:

افغانستان	کوزه پښتونخوا
سوسیالیزم	سوشلیزم
انترناسیونالیزم	انټرنشنلیزم
دیموکرات	ډیموکراټ
دیموکراسي	ډیموکراسي

Downloaded from: ketabton.com

استوکراسي	ارسټوکراسي
بروکراسي	بیروکراسي

د خاصو نومونو په کارونه کې هم توپیرونه شته.

لکه:

ایټالیا	ایټلي	
اسیا	ایشیا	
مالیزیا	ملیشیا	
اندونیزیا	اندونیشیا	
هند	انډیا	
چیچنیا	چیچن	
اروپا	یورپ	او داسې نور...

په دې برخه کې یوه قاعده دا ده، چې هرې ژبې ته چې د بلې ژبې کومه کلمه راځي، نو دا ژبه پرې د خپل فونولوژیک جوړښت عملیه تطبیقوي او هغه کلمه تر هغه حده صقیلوي، چې د خپلې ژبې د محاورې مسیر ته یې برابره کړي. دا بهیر تر هغه حده جواز لري چې د کلمې مانا بدله نه شي. نو د پورتنیو کلمو افغاني شکل ته که ترجیح ورکړای شي بده ځکه نه برېښي، چې د کلمې اصلي مانا نه بدلېږي یوازې په تلفظ کې یې څه ناڅه بدلون راځي، چې دا هم یو ډول اسانتیا رامنځته کوي.

Downloaded from: ketabton.com

ب- له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلې کلمې: یـو هغـه ډول کلمې دي، چې له عربي ژبې څخه پښتو تـه راغلـي، پښـتو پـرې خپل قانون تطبيق کړی او ډېر زيات فونولوژيک تغييـرات يـې پـه کې راوستي، د دې ډول کلمو په ليکنـۍ برخـه کـې هـم کېـدی شي، همدې پښتو بڼې ته يې ترجيح ورکړای شي، لکه:

خلق	خلک
قميص	کميس
تفحص	تپوس
حق+ له	هکله
معنی	مانا
يعنې	يانې
معنوي	مانيز

او داسې نور...

بل هغه ډول عربي کلمې دي، چې مـذهبي ارزښـت او مفهـوم لري، په هغو کې تغيير او تبديل راوستل نـه يـوازې د کلمـې بڼـه بدلوي، بلکې مانا يې هم تغييروي او مذهبي ارزښت او مانا يې له منځه ځي، په کار دي چـې دا ډول کلمـې پـه خپلـه اصـلي بڼـه وليکل شي لکه:

ايمان، حج، زکات، فرض، سنت، واجب، دعا، نيـت، الله، اکبـر، مذهب، دين، اسـتنجا، صـدقه، قربـاني، خيـرات، مسـحه، ايـات، حديث، وعده، جبر، غفـار، اختيـار، خيـر، اذان، سـجده، رکـوع،

Downloaded from: ketabton.com

نکاح، طلاق، عاق، امام، قبله، کعبه، رسول، نبی، قرآن او داسې نور[1]. په داسې حال کې چې یو شمېر عربي کلمې باید د مذهبي مانا او تقدس له مخې په همغه عربي بڼه ولیکل شي، ځینې نورې کلمې چې سوچه پښتو دي او پښتو ریښه لري، خو د زمانې کاتبانو هغه په شعوري او ناشعوري ډول د عربي او دري ژبې د قاعدې تابع کړي او یا د عربي خاص توري یې په کې ورګډ کړي دي، هغه هم باید په خپله هماغه پښتو بڼه ولیکل شي. قاعده دا ده، چې لس عربي توري (ث، ذ، ح، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق) چې په کومه کلمه کې راځي، دا کلمې طبعاً عربي دي او دا قطعاً په هغو کلمو کې نه شي راتللای چې پښتو ریښه لري.

سمه پښتو بڼه	ناسمه بڼه	
ساپی	صافی	
اپریدی	افریدی	
خوشال	خوشحال	
الینګار	علینګار	
الیشنګ	علیشنګ	او ګڼ شمېر نور

(ع) په هغو کلمو کې راتلای شي، چې عربي وي، قطعاً په هغه کلمه کې چې (ګ) په کې وي، (ع) او دا نهه نور توري نه شي راتلای، نو ځکه د (ا) پر ځای په (ع) د الینګار لیکل تېروتنه ده، دا قاعده له (افغانستان) پرته چې (ف) په کې راځي او هغه هم

(۱) پښتو ګړښود، محمدسرور وکیلي، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۸۷ ل کال، د مخ.

Downloaded from: ketabton.com

اصلاً د اوږدو تعاملاتو نتیجه ده د (افغان) کلمې اوسنۍ بڼې تر ډېرو پړاوونو وروسته دا حالت غوره کړی، نور نو په پښتو کلمو کې دا توري نه شي راتللای، نو ځکه باید پښتو کلمې په خپله پښتو بڼه ولیکل شي.

Downloaded from: ketabton.com

پنځم څپرکی

په پښتو کې د سربلونو او اوستر بلونو سم استعمال

په پښتو لیکنی برخه کې یوه ستونزه همدا دسربلونو او اوستربلونو ناسمه کارونه ده. سره له دې چې د لیکدودو له مخې، سربلونه او اوستربلونه لکه څنګه چې دي همغسې لیکل کېږي، خو د کارونې سم ځایونه یې له ځینو کسانو څخه غلطېږي او یو د بل پر ځای یې کاروي. کله چې هر سربل له خپل اوستربل سره را نه شي او یا هم د یوه سربل پر ځای بل هغه راشي، نو د جملې مانا بدلوي او هغه مقصوده مانا چې باید ور یې کړي، نه ورکوي. مخکې تر دې چې د سربلونو او اوستربلونو پر شننه پیل وکړو ښه به وي چې نوموړي مورفیمونه تعریف کړو.

سربلونه او اوستربلونه: هغه نه ګردانېدوونکي مقید مورفیمونه دي، چې په خپلواکه توګه کومه مانا نه ښندي، بلکې له خپلواکو نامقیدو مورفیمونو سره یو ځای یوه مانا او مفهوم رسوي.

الف- سربلونه(پیشیني) Prepositions:

هغه ادات دي، چې تر یو نوم دمخه راځي او په جمله کې د هغه حالت او دریځ څرګندوي .

Downloaded from: ketabton.com

ب- اوستربلونه (پسيني) Post Positions:

هغه وييکي دي، چې په يوه جمله يا فقره کې تر يوه نوم وروسته راځي.([1]) پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د سربلونو او اوستر بلونو په اړه وايي:

((سربلونه Prepositions او اوستر بلونه Post Positions هغه کوشني ناخپلواک او نااوړېدوني ډېرپېښي (کثير الوقوع) او ډېر کارنده ژبني توکونه يا وييکي Paraticles دي، چې په يوه جمله کې يې د خپلواکو توکونو يا نومونو (صفتونو، ضميرونو او شمېر نومونو) په ملتيا مانا او دنده څرګندېږي، سره له دې چې سربلونه او اوستربلونه د جملې يا په بله وينا، په ناخپلواکو او مرستيالو توکونو کې راځي او مانا او پازه يې د همدغو نومونو يا کړونو او کړولونو په ګاونډېتوب کې څرګندېدی شي، خو دا چې پر دغو آرو يا خپلواکو يو ډول اغېز لري او د هغوی دريځونه اوپېرونه (حالتونه) څرګندوي، نو اداره کوونکي، چلوونکي يا واکمن توکونه هم بلل کېږي.)) ([2])

سربلونه او اوستر بلونه که نا سم وکارول شي د جملې مانا ته بدلون ورکوي او نحوي جوړښت يې بدلېږي، دلته به يې څو بېلګې وړاندې کړو. دا ډول تېروتنې ډېرې کېږي، وګورئ دا مثالونه چې د (له) پر ځای يې (د) کارولی دی.

---

(۱) پښتو غړپوهنه او وييپوهنه، پوهنوال محمد صابر خوېشکی، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، ۱۳۸۰ ل کال، ۲۵ مخ.

(۲) پښتو پښويه، پوهاند دوکتور مجارو احمد زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال، ۱۳۰ مخ.

Downloaded from: ketabton.com

یو ناظم ویلي: تل به دې ساتم (د) پردو وطنه!

د ناظم اصلي هدف دلته دا دی، چې خپل وطن (له) پردو څخه وساتي، خو څرنګه چې ده په ناشعوري توګه د (له) پر ځای (د) کارولی نو دلته دا مسره داسې مانا ورکوي، چې ناظم (د پردو وطن ساتي نه خپل، او دا هغه مانا ده، چې شاعر یا ناظم اصلاً نه ده غوښتې، خو د (د) د ناسمې کارونې له امله د شاعر د زړه مانا معکوسه شوې ده.

یا دا بله بېلګه:

ته خو به (د) زلفو کوځې جوړې کړې – زه په دې شلېدلي ګرېوان څه وکړم (خاطر)

دلته هم په ناشعوري ډول د (له) پر ځای (د) راوړل شوی ، د شاعر هدف دا دی چې (له زلفو) کوځې جوړې شي، نه (د زلفو کوځې)، خو څرنګه چې شاعر (د) سم نه دی کارولی، نو ځکه خو دا بیت هغه مانا اصلاً نه ورکوي، چې شاعر په زړه کې جوړه کړې وه. دا ډول تېروتنې په ادبي متونو کې دومره زیان نه پېښوي، خو په حقوقي ، جزایي او سیاسي متونو کې دا ډول ګرامري تېروتنې د شخص او ټولنې سیاسي ژوند بربادولای شي.

په (په) او (پر) کې هم دا ډول تېروتنې کېږي، (په) اصلاً دفاعلي حالت لپاره راځي، په یوه جمله کې چې شخص یو فاعل وي یا فاعلي حالت ولري او (پر) د مفعولي حالت لپاره دی.

Downloaded from: ketabton.com

(زه په احمد سیاسي کار کوم.) مانا دا چې احمد مې د سیاسي کار لپاره د یوې وسیلې یا فاعل په توګه ګومارلی، احمد خپله اجرا کوونکی دی، خو دا بله جمله چې:

(زه پر احمد سیاسي کار کوم.) دا مانا ورکوي، چې زه غواړم احمد دسیاسي کار له لارې تشویق کړم، چې له ما سره په سیاسي مبارزه کې راګډ شي، یانې دلته احمد کوم کار نه اجرا کوي، بلکې کار پرې اجرا کېږي.

(زه ځم چې په ډاکټر غاښ وباسم.) یانې دا چې زما غاښ رنځور دی او ډاکټر ته ځم چې غاښ مې وکاږي. خو دا بله جمله: (زه ځم چې پر ډاکټر غاښ وباسم.) دا مانا ورکوي چې زه د ډاکټر غاښ وباسم. یانې دا چې د (په) او (پر) ناسم استعمال د جملې مانا سرچپه کوي.

زموږ په کندهارۍ لهجه کې د (پر) او (په) کارونه ډېره دقیقه ده، خو په ختیزې او مرکزي لهجې کې دا کارونه دقیقه نه وي، نو که څوک غواړي (په) او (پر) دقیق استعمال کړي، د کندهارۍ لهجې معیارونه ورته ډېره ګټه رسولای شي.

دغسې د نورو سربلونو او اوستربلونو کارونه هم در واخله. دلته به موږ هر سربل دهغه له خپل اوستربل سره لږ په تفصیل وڅېړو.

۱) په : چې له (کې) اوستربل سره اړوند نوم، تون یا ظرفي حالت څرګندوي، لکه: په (ټولګي کې) له (پورې) اوستربل سره بل ډول تونپېر، یا په بله وینا، یو تړاو او پیوستون ښیي، لکه: په ځان پورې، په تا پورې، ستا په خبرې پورې (به ارتباط ګپ شما)

Downloaded from: ketabton.com

له " سره" اوستربل سره یو لوښنپېر(الي حالت) راښيي، لکه: په بياتي سره، په چړې سره، په وينا سره، په زور سره، په خوښۍ سره. له "پسې" او ستربل سره یو بل راز تونپېر یا پرله پسېوالی څرګندوي، لکه په تاپسې، په سختۍ پسې اساني راځي، په ژمي پسې پسرلی دی، کله کله ترې "سره" اوستربل لوېدی هم شي، لکه: په چاره، په خوښه که په زور وي، له مظلوم به د ظالم لاس لنډېږي. په تا اړه نه لري (په تا پورې اړه نه لري). په ليکاني ليک کېږي (په ليکاني سره ليک کيږي). مګر(په کور) له (په کور کې) سره یو راز نه دی. ځکه (په کور) له آره (پر کور) دی چې ظرفي نه، بلکې استعلايي مانا ښندي. همدا راز په وخت، په کال، په مازيګر، په بجو ... د پر وخت ، پر کال، پر مازيګر، پر بجو... ناسم، یا نا کره بڼې دي. همدا خبره ده چې موږ (په پښتو ليکل) او (پر پښتو ليکل) سره تو پيروو.

۲) پر : یو باندينی(استعلايي) سربل دی، چې یو اړوند اوستربل" باندې" يې زياتره غورځېږي، لکه: پر مېز باندې يا پر مېز، پر ځمکه باندې يا پر ځمکه، پر زړه باندې يا پر زړه، پر سر باندې يا پر سر، پر زړه یوه څه (او) پر خوله بل څه، پر وخت، پر کور، پر کابل، پر ورځ، پر شپه، پر ماښام، پر لسو بجو، پر ۱۳۵٦ ل کال او داسې نور . " پر مياشت" دومره نه ويل کېږي، بلکې " په مياشت" کې زياتره کره برېښي.

"پر" هم د "په" غوندې زور پای نومونه زياتره پر اوښتي پېر نه اړوي. له کندهارۍ او تاريخي ادبي پښتو پرته نور زياتره

Downloaded from: ketabton.com

ګړدودونه "په" او "پر" سره ګډوي او پر یوه وخت دواړه په الي، ارتباطي، استعلايي او پر له پسې (تسلسلي) مانا کاروي. خو په یوه کره لیکنۍ پښتو کې د دغو دواړو سربلونو توپیر اړین دی. یو ژبنی آر هم دا دی، چې دوه توکونه یا دودونه په تاریخي او ایتمولوجیک ډول هېڅکله هممانیز او همپازیز نه وي. د همدغه آر په ترڅ کې سپمايي آر هم سمبالېږي. که په ګړنۍ ژبه کې دغه آرونه دومره پر ځای هم نه شي، مګر په لیکنۍ ژبه کې څو اړخیز ګټور نقش لري.

توپیر یا نه ګډون، چار وېش او سپما د نړۍ د هرې ژبې بنسټ جوړوي، په دې توګه په کار دي (په پښتو لیکل) داسې مانا کړو چې یو څه په پښتو ژبه لیکل کېږي، نه په بله ژبه. (پر پښتو لیکل) دا مانا چې د پښتو په اړه کې څه لیکل کېږي، نه د بلې ژبې یا بلې سکالو په اړه. همدارنګه (پر کابل اوسېږم) دا مانا چې د کابل ښار په شاوخوا کې اوسېږم او (په کابل کې اوسېږم) دا چې دننه په کابل یا کابل ښار کې اوسم.

په پارسۍ کې هم د"به" او "بر" توپیر په زاړه ادب او اوسني ایراني ادب او لیکنه کې پوره څرګند دی. همداسې یې په هندي کې هم در واخله. د "پر" بل اوستربل "سربېره" دی چې ناسم ډول یې "برسېره" هم لږو ډېر دود لري. دغه اوستربل هېڅکله نه غورځول کېږي، که نه مانا یې له " باندې" سره ګډېږي او سره یو کېږي.

"پر" چې د وییکنومځري (آداتي ضمیر) "پرې" پر ځای هم کارېږي او په کندهاري ګړدود اړه لري، هم د یادو شویو ژبنیو

Downloaded from: ketabton.com

آرونو له مخې په تولیزه لیکنۍ پښتو کې د منـنې وړ نـه برېښـي. همداسې "تر" او "په" هم در واخله چې "ترې" او "پې" یـا "پـرې" سره ګډول یې ګډوډي پېښوي.

۳) د : یو ډېر پېښی تولي(اضافي یا ملکي) سربل دی، چـې لـه "کره" او "غوندې" پرته نور ساده او آر اوستربلونه نـه لـري، بلکـې بې شمېره بدل، درغلي (کاذب) یا په بله وینـا بېلښتـي، تـړښتي او غوندېز (فقره یي یا عبـارتي اوسـتربلونه ورسـره غـاړه کېږي. لـه مهالنومونو سره بې له اوستربلونو کړولونه جوړوي، لکه: د شپې، د ورځې، د غرمې... خو تـر ټولـو زیاتـه او بنسـټیزه پـازه یـې د دوو نومونو تر منځ د تول (اضافت) اړیکي ټینګونه ده.

۴) تر : چې د "پر" بډ (مقابل) سربل دی، هغه دا چې " تر" ترهـر څه له مخه د " پر" غوندې د "بانـدې" نـه، چـې د "لانـدې" مانـا ښندي، له دې کبله یې لومړی اوستربل"لاندې" دی چې، هېڅکله غورځېدنه، نه مني، لکه: (تر مېز لاندې) چې "تر مېز" بیا ګرد سـره بله مانا ښنـدي او هغـه تـوني او مهـالي پیوسـتون دی، لکـه: تـر ننګرهاره، تر مازیګره چې اوستربل "پورې" یـې هرومـرو ملتیـا نـه کوي. دربیم اوستربل یې "وروسته" یـا " را وروسـته" کـړول دی، لکه: تر غرمې وروسته یا تر غرمې را وروسته، تـر ځلمـي را وروسـته زما وار دی... له څلورم اوستربل څخه (ځنې- نه) سره پرتلیز جاج نه ښندي، لکه: تر تا څخـه زه ښـه یم، چـې د دغـه اوسـتربل پـه غورځېدو، "ترتا" هم سم راځي. د دې پر ځای چې د نورو ژبو پـه پېښو(سړنی کال د پروسږکال په نسبت ډېـر ورنـدی دی)، ووایـو:

Downloaded from: ketabton.com

(سړنی کال تر پروسږکال ډېر ورندی دی) لنډ او کره راځي. "تر" پر دغه پرتليز(نسبي يا تدريجي) مانا له "له" سربل سره هممانيزه کېږي. خو دا چې (له- څخه) تر هر څه له مخه وتون پېر (منشايي) حالت څرګندوي، نو يې بيا هم له (تر – څخه) سره ګډول په کار نه دي، يا لږ تر لږه بېځايه دي، لکه: ننګرهاريان چې وايي: د کوره په سارا خوښ يم – د وېشه په تالا. خو دا چې په ګډه کره ليکنۍ پښتو کې دلته د پرتلې مانا موخه (مطلوب) ده. نو (تر کوره پر سارا خوښ يم – تر وېشه پر تالا) ترې سم برېښي.

دغه راز په شمال ختيزو ګړدودو کې د (په) ، (تر)، (له) پر ځای هم زياتره (د) کارېږي چې دا هم له ژبني آر معيار څخه چپ بلل کېږي، لکه: د ځلمي پسې، د ننګرهار پورې، د مېز لاندې، د ننګرهار نه، د ځلمې سره د کندهاره راغلم، د پښتو ټولنې د لغاتو د څانګې د خوا. ځلمي سره، تا نه يا ستا نه ... کره ډول يې : په ځلمې پسې، تر ننګرهارپورې، تر مېز لاندې، له ننګرهاره، له ځلمي سره له کندهاره راغلم ، د پښتو ټولنې د لغاتو د څانګې له خوا، تر تا (څخه) زه ښه يم...

۵) له : چې له (څخه، نه يا ځنې) اوستربل سره له آره د يو نوم(وتون پېر) يا منشايي حالت څرګندوي،لکه: له سيستانه يا له سيستان څخه، يا له سيستان نه او يا له سيستان ځنې. په دويمه "نسبتي" مانا يې کارول دومره کره نه برېښي، لکه: پاس چې ورته ګوته ونيول شوه.

Downloaded from: ketabton.com

"له" له دويم اوستربل "سره" د ملګرتيا (معيت) جاج ښندي، لکه: له ځلمي سره تر هرات پورې ملګرى وم او داسې نور. په دغه مانا يې اوستربل (سره) پر (څخه يا څه) اړول له ګډې کره ليکنې پښتو څخه چپ برېښي، که څه هم په ځينو ګړدودو او د خوشال په وينا کې "څخه" د "سره" پر ځاى هم ډېر کارول کېږي. په هره توګه بايد (له ځلمي سره) او له (ځلمي څخه) په يوه مانا ونه کارول شي. د " سره" اوستربل غبرګون (تکرار) د سره له " تر څنګه" د " باوجود" مانا ښندي، لکه: " سره له" ناروغۍ لمبا ته ولاړم. يا: " له ناروغۍ" " سره سره" لمبا ته ولاړم " سره له" د تړښتي سربل په توګه له "څخه" او ستربل سره غاړه کېږي او پيل ښوونډ کړول را منځته کوي،لکه سر له ننه، سر له ماښامه. توني، لکه سر له همدې څپرکي... دريم اوستربل يې " وروسته" دى چې مهالي او توني کړول (قيد) ورسره جوړوي او له (تر) سره يې پاڅه يو کېږي، لکه: له غرمې وروسته کور ته ځم چې البته (تر غرمې وروسته) ترې زيات کره برېښي، په بله وينا (وروسته) د "له" نه ، بلکې د " تر" معياري اوستربل دى.

څلورم اوستربل يې " راهيسې" دى چې يو مهالنى کړول ورسره جوړوي، لکه: له پروسږ کال راهيسې، له ډېرو کلو راهيسې، له پخوا راهيسې... په دې توګه " راهيسې" د يوه اوستربل په توګه بايد په (نوم يا نومغونډ) پورې سيده ونښلول شي او بل کوم زياتي او ستربل يا بل ژبنى توک ترې له مخه نه شي، په بله وينا: (له ډېرو کلو را په دې خوا) يې هممانيز اندول دى، خو د پارسي (از سالها به اينطرف) ټکي پر ټکي اړونه ده او دومره رواني او

Downloaded from: ketabton.com

لنډون هم نه لري. د "له" پنځم اوستربل " پرته" دی چې د "سره" بدل او مقابل جاج ښندي، دا مانا چې د اړوند نوم ملګرتیا نه، چې بېلتیا او نشتوالی څرګندوي، لکه: له بللو پر ته نا بللي هم راغلي وو.

٦) "بې" : چې زیاتره د "نا" غوندې یو ستاینومیز(صفتي) مختاړی دی، لکه: بې کوره، خو لږ و ډېره سربلي ځانګړتیا هم لري او هغه زیاتره د " له" په ملګرتیا او د یوازیني او ستربل (څخه، نه یا ځنې) په درلودلو، لکه بې له تا څخه، بې له هغه څخه، چې (بې له تا) او (بې له هغه) هم ویل کېږي. د منځني پېر په شعر کې یې "بېتا" د ردیف په توګه هم کارول شوی دی.

٧) " و" : یو پخوانی سربل دی چې له "ته" اوستربل سره د ورتلونېر (مفعولي حالت) څرګندوي. پخوانی څرک یې په لویدیزو (کندهاري) ګړدودو کې پاتې دی او نورو ټولو ګړدودو له لاسه ورکړی او د هغه اوستربل "ته" یوستوی کاروي، لکه: (و) تا ته وایم، (و) ښوونځي ته ځم...

د منځني دورې شاعرانو هم ډېر کارولی دی او لا کله یې دویم ځلي تر نوم وروسته هم راوړي او له اوستربل"ته" سره یې بیا هم پتلیز(جوخت) نښلولی، لکه رحمان بابا چې وايي:

خدای وما وته ښکاره کړ هغه لمر بیا.

ځینو بیا د پارسۍ د "به" غوندې بې اوستربله هم کارولی دی، لکه پیر محمد کاکړ چې ویلي دي:

سوز ګداز د محبت وهسې مارا.

Downloaded from: ketabton.com

په هره توګه د ويونکو د ډېرښت په لاسوند تر (و ــ ته)، (ته) زيات معياري ارزښت لري.

۸) " لکه" : لکه "د" په برخه کې چې ورته نغوته وشوه، پر دې سربېره چې له دغه تولي سربل سره ډېر درغلي اوستربلونه رامنځته کوي، د يووستوي سربل په توګه هم له ځانه سره يو لړ بېلابېل ساده وييکي، لکه : غوندې، هومره، هسې... ملګري کوي: (لکه) زمري (غوندې)، (لکه) غر (هومره)، (لکه) ګل (هسې)...([1])

دلته به د پښتو سربلونو او اوستربلونو دواړو لنډيز راوړو:

سربل	اوستربل	مثال
په	کې	زه په کوټه کې يم.
په	سره	په زيار او زحمت سره بری حاصلېږي.
په	پورې	په چا پورې نه خاندم.
په	پسې	په تا پسې نه ځم.
پر	باندې	زه پر څوکۍ باندې ناست يم.
پر	سربېره	پر دې کار سربېره نور کارونه هم لرم.
د	لپاره	د خبرو لپاره وخت نه لرم.
د	غوندې	د مزدور غوندې يې وګڼه.
د	کره	د احمد کره نه ځم.
تر	لاندې	ترمېز لاندې پروت دی.

---

۱ - پښتو پښويه، پوهاند دوکتور مجارو احمد زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال، ۱۳۲- ۱۳٦پورې مخونه .

Downloaded from: ketabton.com

تر	پورې	تر ښوونځي پورې ځم.
تر	وروسته	تر غرمې وروسته راځم.
تر	څخه	تر ځوزه (څخه) ګل ښه دی.
تر	دباندې	تر کوره باندې ووځه.
تر	پرته	تر ځلمي پرته ښه سړی نه شته.
له	سره	له ځلمي سره ځم.
له	څخه(نه)	له احمد څخه(نه) مې کتاب واخيست.
له	وروسته	له غرمې وروسته کور ته ځم.
له	راهيسې	له پرون را هيسې کار لرم.
له	پرته	له احمد پرته محمود هم راغلی و.
بې	څخه	بې اوبو څخه ژوند نه کېږي.
و	ته	و تا ته مې ووې. [1]

(۱) پښتو غړپوهنه او وييپونه، پوهنوال محمد صابر خوېشکی، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، ۱۳۸۰ ل کال، ۲۵ او ۲٦ مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

شپږم څپرکی

په پښتو کې د لیکنښو سمه کارونه او اړتیا

لیکنښې که څه هم خاصې مانا واله کلمې نه دي، خو داسې نښې نښانې دي، چې د یوه متن د عبارت او فقرې په سمه لوستنه رسمونه او د مانا په سم لېږد کې مرسته کولای شي. که لیکنښې نه وي یو متن کېدی شي په سختۍ ولوستل شي او هغه مانا ورڅخه وا نه خیستل شي چې د لیکوال ورڅخه مقصد او هدف وي. لیکنښې د نړۍ په اکثرو ژبو کې تقریباً سره ورته دي، هغه ژبې چې عربي لیکدود تعقیبوي، طبعاً لیکنښې یې یو ډول دي، خو په انګلیسي، روسي او نورو ژبو کې چې لیکدود یې له پښتو لیکدود سره توپیر لري، ځینې لیکنښې یې د هغو معکوسه بڼه خپلوي، خو په دې ژبو کې هم اکثره لیکنښې همدې ته ورته دي.

Downloaded from: ketabton.com

لیکنښې د انشاء د سمون لپاره ضروري دي، یو ښه انشایي متن همغه دی، چې لیکنښې په کې په دقت سره مراعت شوې وي. موږ به دلته په پښتو کې د کارېدونکو لیکنښو او د هغو د کارونې ځایونو ته نغوته وکړو:

۱- لمن لیک (حاشیه):

کوم وخت چې له یوه اثر څخه عبارت یا مفکوره رانقل کېږي، باید په لمنلیک کې د لیکوال، د کتاب د خپروونکې موسسې ، د چاپ نېټې او د کتاب صفحې ته په ترتیب سره اشاره وشي، لکه دا لاندې مثال:

ګل پاچا الفت، لوړ خیالونه او ژور فکرونه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۵، ۲۹ مخ.

که چېرې کتاب په بیبلو ګرافۍ کې معرفي کېږي، تر اصلي نوم تخلص مخکې راوړل کېږي لکه:

الفت، ګل پاچا، لوړ خیالونه او ژورو فکرونه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۵، ۲۹ مخ.

کله کله د کتاب د چاپ ځای او نېټه په لیندیو کې نیول کېږي، لکه:

ګل پاچا الفت، لوړ خیالونه او ژور فکرونه (کابل: پښتو ټولنه، ۱۳۳۵) ۲۹ مخ.

که چېرې څېړونکی غواړي له یوې مجلې څخه عبارات راواخلي، نو دمقالې نوم د نقل د نښو تر منځ لیکي. ورپسې د مجلې نوم، د چاپ ځای او نېټې او مخونو ته اشاره کوي، لکه:

Downloaded from: ketabton.com

محمد صدیق روهي، " فولکور څېړنې میتودولوجي" د فولکور او ادب ټولنه، ۱۳۵۲، لومړۍ ګڼه، لومړی کال، ۸ مخ.

۲- شمېرنه:

که چېرې شمېرنه په یوه کرښه کې راځي باید د لیندیو په منځ کې ونیول شي، لکه:
د څېړنې درې مهم ګامونه دادي: (۱) فرضیه، (۲) د موادو را غونډونه، (۳) نتیجه. که چېرې عددونه په نوې کرښه کې راځي، په لاندې توګه لیکل کېږي:
۱- یا په دې ډول: ۱)

۳- شارحه(:):

دا نښه د یوه لغت یا فقرې د شرح کولو لپاره استعمالېږي. کله چې لوستونکی دا نښه ووینې هغه ته دا توقع پیدا کېږي، چې راتلونکی عبارت به له وعدې سره سم پر مطلب باندې نوره رڼا هم اچوي او یا به نور څه ورباندې زیات کړي. دا لاندې نمونې وګورئ:
د انسان د ژوند هدف څرګند دی: سعادت.
د سیاستمدار لپاره دا خواص ډېر دي: درې درجې جرئت او یوه درجه پوهه.

Downloaded from: ketabton.com

له خلکو نه په زور احترام مه غواړئ، بلکې خپل ځانونه د احترام وړ وګرځوئ: خلک هغه چا ته احترام کوي چې هغه له نورو توقع نه کوي.

۴- لیندۍ ( ) :

کله چې د یوې جملې په منځ کې معترضه جمله راشي، د لیندیو تر منځ نیول کېږي. که څه هم معترضه جمله د دوو سر چپه واوونو تر منځ هم نیول کېدی شي، مګر لیندۍ په هغه صورت کې راځي، چې معترضه فقره له اصلي جملې سره ډېر توپیر ولري.

په عمومي ډول لیندۍ په دې لاندې ځایونو کې استعمالېږي:

۱- کله چې معترضه فقره د اصلي جملې په منځ کې راشي، لکه دا لاندې نمونې:

زه به سبا (که خدای کول) خوست ته ځم.

د خوشال خان دستارنامه د پلوتارک او کوینټلیان (چې دوی دواړه د ښوونې او روزنې په برخه کې ډېرې مهمې نظریې لري) له اثارو سره د مقایسې وړ ده.

۲- هغه رقمونه او ابجد توري چې د وېش د ښودلو لپاره راځي د لیندیو تر منځ نیول کېږي، لکه:

د اسلام پنځه بناوې دا دي: (۱) کلمه، (۲) لمونځ، (۳) روژه، (۴) زکواة، (۵) حج.

Downloaded from: ketabton.com

۳- په قانوني او تجارتي پاڼو کې د پيسو مقدار لومړی په توړو او ورپسې د ليندیو تر منځ په رقمونو ليکل کېږي، لکه:

د دې ترون له مخې به د نوموړي کور مياشتنۍ کرايه يو زر او دوه سوه پنځه ويشت(۱۲۲۵) افغانۍ وي.

۴- پوښتنښې يا د ندا علامې چې د شک يا طنز او کترې په توګه استعمالېږي بايد د ليندیو تر منځ وليکل شي، لکه:

په ازاده نړۍ (؟)کې ازاد مطبوعات (!) د محرومې طبقې په ګټه (؟)کار کوي.

۵- وير ګول(/):

وير ګول لفظ د لاتيني له (ويرګوله) څخه اخيستل شوی دی، چې په اصل کې واړه ميل يا سيخ ته ويل کېږي. د وير ګول نښه چې دلته د دوو ليندیو تر منځ ښودل کېږي (/) په انګليسي کې د (بار) په نامه هم يادېږي. زموږ زيات شمېر ليکوال سرچپه واو (،) ته ويرګول وايي، مګر د انګليسي قاموسونه او د ليکوالۍ په اړه کتابونه وير ګول او سرچپه واو(کامه) دوی بېلې نښې ګڼي.

۱- معمولاً د (او / يا) تر منځ د ويرګول نښه ايښودل کېږي، که موږ دا لاندې جملې ولولو:

(هلکان او / يا نجونې د واليبال ننداره کوي) مانا دا ده چې هلکان او نجونې، يا هلکان يا نجونې د واليبال ننداره کوي.

Downloaded from: ketabton.com

۲- ویرګول د نېټې د لیکلو لپاره هم استعمالېږي. مثلاً د دې پر ځای چې د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ شپږویشتمه نېټه ولیکو، کولای شو د اسانتیا لپاره ویرګول استعمال کړو او داسې یې ولیکو: ۲٦/۴/۱۳۵۲

۳- کله کله د یوه بیت د مسریو تر منځ فاصله نه پرېښودل کېږي پر ځای یې د ویر ګول نښه استعمالوي، لکه د خوشال خان خټک دا بیت:

درست پښتون له کندهاره تر اټکه/ سره یو د ننګ په کار پټ او اشکار

٦- کامه (سرچپه واو) (،):

په اکثرو لوېدیزو هېوادونو کې کامه د (و) په بڼه لیکل کېږي مګر په پښتو او دري کې د دې لپاره چې (واو) ونه لوستل شي سرچپه یې لیکي، د تنقیط په نښو کې کامه ډېره زیاته استعمالېږي او په مختلفو ځایونو کې ترې کال اخیستل کېږي:

۱- د بېلولو لپاره:

الف) اوږدې جملې چې له څو ساده جملو څخه جوړې شوې وي د کامې په واسطه بېلېږي، لکه دا لاندې مثالونه:

توریالي زما لیک ته لا تر اوسه ځواب نه دی ورکړی، دا ګومان مې نه شي چې تر دې وروسته به ځواب ورکړي.

ده زیار وایست چې سنګ له ځانه سره ملګری کړي، مګر سنګ هېڅکله دا نه شوه منلای چې بې سببه د چا دښمنۍ ته ملا وتړي.

ب) یوه مقدماتي فقره له اصلي جملې نه جلا کوي، لکه:

Downloaded from: ketabton.com

د دې ترون پر اساس، غړي هېوادونه تعهد کوي چې په ښوونه او روزنه کې به له تبعیض نه کار نه اخلي.

تر ډوډۍ خوړلو او لاس مینځلو وروسته دوی سینما ته ولاړل.

ج) معترضه جمله یا فقره د دوو کامو ترمنځ نیول کېږي.

زه به د خالي په ورځ، که خیر وي، تاسې کره درشم.

پښتو ټولنه باید د پښتو لیکدود د یووالي لپاره چې په حقیقت کې د دې ټولنې د تاسیس یو عمده هدف دی، اوچت ګامونه واخلي.

د) د یو لړ مختلفو کلمو د جلا کولو لپاره، لکه:

ده خپل کتابونه، قلمونه، بکس او نور تدریسي لوازم له ځان سره واخیستل.

هـ) ددې لپاره چې جمله یا شعر غلط ونه لوستل شي، لکه دا لاندې مثالونه:

ما، ماما ته یو کتاب راوړ.

ماما، ما ته یو کتاب راوړ.

د رحمان بابا دا لاندې بیت وګورئ چې لومړی شکل یې سم او دویم شکل یې ناسم دی:

ډېر عزیز دي موم د لان تر سنګدلانو
ته یو څاڅکی شه د اوښکو، ګوهر مه شه
ډېر عزیز دي موم دلان تر سنګدلانو
ته یو څاڅکی شه، د اوښکو ګوهر مه شه

و) د زرګونو او ملیونونو د بېلولو لپاره، لکه:

Downloaded from: ketabton.com

نومــوړي شــرکت پــه تېــر کــال کــې پنځــه دېــرش ملیونــه (۳۵،۰۰۰،۰۰۰) افغانۍ خالصه ګټه کړې ده. د ده میاشـتنی معـاش ۴٦۲، ۵ افغانۍ دی.

یادونه: د ټلیفون نومره، د کوڅې نومره او تاریخي کلونـه کامـه نه غواړي.

۲- د تړلو او بندولو لپاره:

الف) په معترضه فقرو او الفاظو پسې باید کامه راوړل شـي، لکـه: زما په عقیده، که ته موافقه کوې یا یې نه کوې، له همینګوی سره په داستان لیکلو کې څوک سیالي نه شي کولای.

ب) تر منادي وروسته کامه راځي، لکه: زلمیه، اجازه ده چې لـه تا نه یوه پوښتنه وکړم.

۳- د حذف شوي عبارت په ځای کې:

په دې کوټه کې څلور تنه کېني، په هغه بله کې پنځه تنه.

۷- ټکی(.):

په لیکنه کې ټکی او کامه تر ټولو زیات استعمالېږي.

د ټکي د استعمال ځایونه په لاندې ډول دي:

۱- د بیانیه جملې په پای کې:

بریالی کور ته ولاړ.

لمر راوخوت.

۲- د نامخامخ پوښتنې په پای کې:

ده له مانه پوښتنه وکړه چې څه وخت به وزګار شم.

Downloaded from: ketabton.com

یادونه: په پښتو کې د مخامخ او نامخامخ پوښتنې ترمنځ څوک توپیر نه کوي او ډېر ځله د نا سم پوهاوي سبب ګرځي. پورتنۍ جمله د نالوستو (بې تعلیمه) پښتنو په نظر داسې ده:

ده له ما نه پوښتنه وکړه: " څه وخت به وزګار شم".

۳- د مؤدبانه غوښتنې یا د یوه ملایم امر په پای کې:

په یوه مناسب وخت کې دفتر ته راشه او له ماسره په دې اړه خبرې وکړه.

خپل کار ته توجه وکړه او احتیاط له لاسه مه ورکوه.

مهرباني وکړه دغه فورمه ډکه کړه او بېرته یې راولېږه.

۴- د لنډیز او اختصار لپاره:

د م.م.م. سرمنشي وویل چې باید په منځني ختیځ کې دایمي سوله منځته راشي.

یادونه: م.م.م. د ملګرو ملتو د مؤسسې مخفف شکل دی.

۸- پوښتنه (؟) :

پوښتنه په لاندې ځایونو کې راځي:

۱) د مخامخ پوښتنې په پای کې:

ستاسو نوم څه دی؟

ته څه وخت هرات ته ځې؟

۲) د شک او تردید لپاره:

دی له خپلو همکارانو سره همدردي (؟) لري.

۳) د ټوکو او مسخرو لپاره.

Downloaded from: ketabton.com

۹- سیمیکولن یا ممیزه: (؛)

د ممیزې استعمال یو څه دقت غواړي. آسانه لار دا ده چې ووایو په اکثرو هغو ځایونو کې چې ټکي راځي ممیزه هم استعمالېدی شي. که چېرې دوې جملې چې تقریباً یو له بلې سره مساوي وزن او اهمیت ولري، څنګ په څنګ راشي د هغو ترمنځ ممیزه استعمالولای شو، لکه دا لاندې مثالونه:

موږ دوی ته دلیلونه وویل؛ خو دوی له موږ سره ملګرتیا ونه کړه او خبره یې راسره ونه منله.

په تېر کال کې حکومت د قاچاق مخه ونیوله؛ بدې خورو ته یې سزا ورکړه؛ اختلاس کوونکي یې محاکمه کړل؛ او د اجتماعي عدالت د تامینولو په برخه کې یې په هر اړخیزو اقداماتو لاس پورې کړ.

۱۰- درې ټکي (...):

درې ټکي په دې لاندې ځایونو کې راځي:

۱) په ارادي توګه دځینو الفاظو حذفول.

بشپړه جمله: ځینې خبرې باید واورېدل شي، ځینې خبرې باید په یاد کې وساتل شي او ځینې خبرې باید ښې تحلیل شي او فکر ورباندې وشي.

Downloaded from: ketabton.com

حذف شوې ښه: ځینې خبرې باید واورېدل شي، ځینې ... باید په یاد کې وساتل شي او ځینې ... باید ښې تحلیل شي او فکر ورباندې وشي.

۲) د داسې نورو پرځای:

زه ډېر ملګري لرم: زمرک، بریالی، سنک، غمی ... پښتو، دري، سنسکرېټ، انګلېسي ... آریایي ژبې دي.

۳) د نیمګړې جملې په پای کې:

د غونډۍ په لمن کې، د چینې ترڅنګه، د ونې تر سیوري لاندې ... زمری او غوټۍ څنګ په څنګ کښېناستل د راز و نیاز خبرې یې شروع کړې...

۴) د تاکید لپاره د وړو جملو بېلول:

دا کار نن وکړه ... معطلي مه کوه... سبا به پښېمانه شې.

۵) کله چې د بل چا قول رانقلوو، حذف شوي عبارتونه د درو ټکو په واسطه ښودل کېږي. که حذف شوی عبارت د جملې په پای کې راغلی وي او جمله ورباندې ختمه شوې وي څلور ټکي ایښودل کېږي، درې یې د حذف شوي عبارت پر ځای او یو ټکی د جملې د پای لپاره.

۱۱- نقلنښه (( )) :

نقلنښه په لاندې ځایونو کې استعمالېږي:

۱) د یو چا د خبرو نقلولو لپاره:

سنک وویل: " موږ په جنګ هم پوهېږو او سوله مو هم زده ده."

Downloaded from: ketabton.com

یادونه: که د نقلنښو ترمنځ نقلنښې راشي هغه د مفردو نښو په بڼه لیکل کېږي، لکه:

زمرک وویل: " زه د انتون دا خبره نه هېروم چې وایي: زړه ورتوب، بیا هم زړه ورتوب، همېشه زړه ورتوب."

۲) که له یوه اثر نه څو پراګرافه رانقلېږي باید د هر پراګراف په سر کې نقلنښې راشي، لکه:

" په عراق کې عربي ویونکي پنځه ملیونه شپږ سوه پنځوس زره تنه دي".

" په ترکیه، ایران او افغانستان کې عربي ویونکي اته سوه دري دېرش زره تنه دي".

" په عربي متحد جمهوریت کې عربي ویونکي شپږ ویشت ملیونه اووه سوه پنځه دېرش زره تنه دي".

۳) د ویاند (نطاق) د تغییر په حال کې:

په کیسو او ډرامو کې چې د خبرو نوبت بدلېږي، نو د نوي ویاند خبرې معمولاً په نوې کرښه کې راځي او د نقل نښو ترمنځ نیول کېږي:

" خان میره، ما ګومان کاوه چې ته به ځومره غیرتي سړی یې، مګر خبر نه وم چې ته ګیدړ وختې ... د خپل لاس ټوپک مې درکړ چې ته به حیدر مړ کړې ... ".

" خان صاحب، له ځان سره به فکر وکړم. دلته خو زه څوک نه لرم چې مشوره او مصلحت ورسره وکړم".

Downloaded from: ketabton.com

۴) کله لیکوال ځانته خاصه اصطلاح وضع کوي، چې په محیط کې عمومیت نه لري، لکه: دی " ګیډیالوجسټ" دی له خپلې ګیډې لغتونه وضع کوي.

۵) د تاکید او توجه جلبولو لپاره:

"حق" ورکول کېږي نه، اخیستل کېږي.

٦) د مقالو عنوانونه:

په کابل مجله کې مې د " کنفرمیزم" په اړه مقاله ډېره خوښه شوه.

۷) د تمسخر لپاره ځینې اصطلاحات دنقل د کرښو ترمنځ لیکل کېږي.

۱۲- فاصله (-) :

د فاصلې نښه په لاندې ځایونو کې راځي:

۱) د لنډیز لپاره: کله چې څو فقرې یومطلب توضیح کوي او لیکونکي وغواړي چې لنډیز یې په وروستۍ فقره کې ذکر کړي فاصله استعمالوي، لکه:

ملي یووالی، د خلکو سوکالي، اجتماعي عدالت، اقتصادي پرمختګ – دا ټول زموږ د نظام اساسي هدفونه دي.

۲) د بس کولو او سرته رسولو لپاره: د دې نښې په واسطه لیکونکی خبره پرېکوي. دغه ډول استعمال اکثره په محاوره کې ډېر راځي، لکه:

Downloaded from: ketabton.com

سنک ته قار ورغی او ورته ویې ویل؛ " ته اصلاً په خبره ځـان نـه پوهوې. ما درته ویلي وو-".

۳) دمداخلې لپاره: کله چې د یوه مطلب په منځ کې نوی فکـر راپیدا شي او پخوانی مطلب اخلال کړي، لکه: کوم وخـت چـې زه په کندهار کې وم – دا خبره مې مخکې درته کړې ده.

۴) د معرفۍ لپاره:

کوم شی چې زما په ذهن کې یـې توپـان راپورتـه کـړی دی – هغه عشق دی.

۵) د معترضه جملې لپاره:

که سنک دې ولیـده – کـوښښ وکـړه چـې ویـې وینـې – ماتـه ټلیفوني خبر راکړه.

۱۳- ستوری (*):

د ستوري نښه اوس ډېـره نـه اسـتعمالېږي. پخـوا بـه سـتوری د حذف شوي عبارت پر ځای او د لمنلیک لپاره استعمالېده. اوس د حذف شوي عبارت پر ځای درې ټکي راځي او د لمنلیک لپاره د کلمې پر سر رقمونه لیکل کېږي.

سـتوری اوس هـم د تبصـرې او د توجـه د جلبولـو لپـاره استعمالیدی شي.

Downloaded from: ketabton.com

۱۴- غږ نښه (!):

د غږ (ندا) نښه د هیجان، حیرانتیا، تاکید او امر لپاره راځي. چې یو قوي دلیل موجود نه وي، باید د دې نښې له استعمال نه ځان وژغورو. غږ نښه په لاندې ځایونو کې استعمالیږي:

۱) د تعجب، تاکید او هیجان د ښکندولو لپاره:

سنک په رښتیا له خپلې وظیفې نه استعفا وکړه! څومره بې سنجشه کار!

ډاکټر وویل؛ " ته څومره خوشبخته یې! ستا او د مرګ ترمنځ فاصله ډېره کمه وه!".

۲) د امر او کلکې غوښتنې په حال کې:

ډېر ژر حرکت وکړه!

لطفاً زما په شخصي چارو کې مداخله مه کوه!

۳) د طنز او کټرې لپاره: دلته ندا نښه د نقل د نښو ترمنځ نیول کیږي چې مثالونه یې پخوا راغلل.

۱۵ - لويې لیندۍ [ ] :

په ځینو وختو کې لویې لیندۍ تر معمولي لیندیو مخکې راځي.

کله کله لویې لیندۍ د نقلنښو ترمنځ د لیکونکي د تبصرې لپاره راوړل کیږي، لکه:

برتراندرسل وایي: " دا چې فزیک په علت پسې نه ګرځي دلیل یې دا دی چې علت وجود نه لري. [دا د رسل شخصي نظریه

Downloaded from: ketabton.com

ده ټول فیلسوفان د دغه نظر ملاتړ نه کوي.] زما په عقیده علت..."(۱)

۱٦- د ندایې او سوالیې مرکب شکل (!؟):

کله کله ځینې لیکوال د ندایې او سوالیې علامې دواړه څنګ په څنګ د یوې جملې په پای کې راوړي، خو شرط په کې دا دی چې ندائیه به لومړی او سوالیه به ورپسې وي. په دې کې د لیکوال هدف دا وي چې د هغې په واسطه له یوې خوا د لوستونکي توجه جلبوي او له بلې خوا یې په کې پوښتنه غرض وي. په لنډه وینا ویلای شو چې د یوې ډېرې مهمې پوښتنې په پای کې د ندایې او سوالیې مرکب شکل راځي، لکه:

ته نه یې خبر چې د افغان انګلیس په یوې جګړه کې له پنځلس زره انګریزي پوځ نه یوازې ډاکټر برایډن مړ ژواندی خلاص شو!؟

یا: ته نه پوهېږې د افغانستان د خلکو ملي پاځونونو د نړۍ سترې امپراتورۍ ړنګې کړي دي!؟

۱۷- درې ستوري (***) :

دغه نښه معمولاً د ډرام یا داستان په یوه پرده یا برخه کې چې څو مفکورې په جلا جلا پراګرافونو کې څېړل کېږي، نو د هرې مفکورې تر پای ته رسېدو وروسته په یو خالي ځای کې درې ستوري (***) ایښودل کېږي.

---

(۱) کاندید اکاډمېسین محمد صدیق روهي، د څېړنې لارښود، د افغانستان د سیمه ییزو مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۵ ل کال، (۷۹ – ۸۹) مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

۱۸- وروځو ته ورته نښه({}):

دغه نښه په پښتو او دري کې د ({}) او په انګریزي او لاتیني کې په ({}) بڼه راځي. په عمومي توګه هغه وخت استعمالېږي، چې دیوې کلمې په مقابل کې څو کلمې راشي، لکه:

انسان }
پوه
ناپوه
کمزوری

۱۹- غشي (⇄):

دغه نښه په عام ډول د مفهوم د لوري او طرف څرګندونه یا ښودنه کوي. په لیکنو کې معمولاً د دوو مقصدونو لپاره استعمالېږي:

۱- کله چې لیکونکی په توضیحي او تشریحي لمنلیک (حاشیه) کې کومه توضیح یا تشریح لیکي او په هماغه مخ کې یې لیکنه ځای نه شي، لازماً باید تر هغه وروسته مخ ته نقل شي نو د راغلې توضیح په اخرنۍ برخه کې د (←——) غشي په راوړلو سره لوستونکي ته ښودنه کوي، چې نوره توضیح په راتلونکي مخ کې ولولي. په راتلونکي مخ کې تر توضیح لیکلو دمخه بیا هم (——→) غشي نښه ایښودل کېږي چې لوستونکي ته وښیي دا توضیح له مخکني مخ څخه دلته راغلې ده.

Downloaded from: ketabton.com

۲- د يوې ترکيبي کلمې د تجزيې او يا د څو جزونو د ترکيب ښودنې لپاره راځي، لکه: دوست + ي ← دوستي يا پوهن + تون ← پوهنتون.[1]

(۱) سيد محي الدين هاشمي، دليکوالۍ فن، ۱۳۸۳ ل کال، (۴۳- ۴۵) مخونه.

Downloaded from: ketabton.com

وروستۍ یادونه

د یوې ژبې لیکنی سمون د یوې ورځې کار نه دی، دا یوه اوږده مرحله او پروسه غواړي او د زمانې له تجربې څخه تېرېږي. پښتو لیکدود هم تراوسه پوړي د زمانې د ازمون څو پړاوونه تېر کړي. له نېکه مرغه په هر پړاو کې په پښتو لیکدود کې سمون راغلی، خو لا هم د یو داسې بشپړ پښتو لیکدود لپاره چې د پښتو ژبې ټولې لیکنۍ اړتیاوې لرې کړي، لاره پاتې ده.

ما د (پښتو لیکني سمون) د لیکلو کار ځکه پیل کړ چې زه د خپل شلکلن فرهنګي کار په بهیر کې له یو لړ داسې لیکنیو ستونزو او توپیرونو سره مخامخ وم، چې باید حل لاره مو ورته پیدا کړې وای. هغه څوک چې د چاپي رسنیو چارې، په تېره بیا ایډیټ (سمون) پرمخ بیایي، هغه ته پته لګي چې لیکدودیزه ګډوډې د چاپي رسنیو کار ته څومره زیان رسوي او چارې څومره سختوي. زما په څېر به نور په لسګونو پښتانه لیکوال له ورته ستونزو سره مخامخ شوي وي. د دې لپاره چې د دې ستونزو د حل لپاره مو د کار یوه لړۍ پیل کړې وي او په دې بهیر کې مو خپله ونډه اخیستې وي، د دې اثر پر لیکلو مې پیل وکړ. دا اثر داسې نه دی چې د پښتو لیکدود او یا هم لیکنۍ برخې ټولې ستونزې دې اوارې کړای شي، بلکې که د سلګونو ستونزو له جملې څخه د څو ستونزو د حل لپاره مرستندوی شي بیا به هم زما لپاره یو ښه زېری وي.

Downloaded from: ketabton.com

زه هیله لرم د پښتو لیکني سمون یو غورځنګ پیل شـي او ټـول لیکوال په دې غورځنګ کې برخه واخلي، هر هغه لیکـوال چـې له کومې لیکنۍ ستونزې، تېروتنې او یا هم توپیر سره مخامخېـږي، هغه دې د لیکنو او رسنیو لـه لارې نـورو ژبپوهـانو سـره مطـرح کړي. دا کار به د دې سبب شي، چې زموږ ټولې لیکنۍ سـتونزې د وخت په تېرېدو سره یوه پـه بلـې پسـې حـل او داسـې وخـت راشي، چې زموږ نورو نسلونو او یا هم هغه چاته چې پښتو ژبه زده کوي، په لیکنۍ برخـه کـې ټـولې سـتونزې اوارې شـي. لیـک او لیکنی سمون د یو تن او یـوه ژبپـوه کـار نـه دی، بلکـې دا یـوه اوږده پروسه ده او ډېر کار غواړي، خو زموږ لیکنــی سـمون بایـد دومره سست هم پرمخ لاړ نه شي، چې زړې ستونزې مو لا غوڅې کړې نه وي نورې نوې پرې را دبره شـي. یـو ځـل بیـا لـه ټولـو پوهانو او لیکوالو څخه هیله کوم چې په پښتو لیکني سـمون کـې پوره پوره ونډه واخلي؛ زموږ لیکنی سمون زموږ ژبنی سمون دی او زموږ ژبنی سمون بیا زموږ له ټولنیز سمون سره مسـتقیمه اړیکـه لري.

په هېواد کې دهر ډول مثبت سمون په هیله

پوهنمل محمد اسمعیل یون

Downloaded from: ketabton.com

اخځونه

۱- اڅکزی، اودل سمد، پښتو ژبه او لیک دود ، کوټه ۱۹۵٦ م کال.

۲ - پنزل، هربرت ، د پښتو ګرامر، د محمد رحیم الهام ژباړه، ۱۳۴۰ل کال، دولتي مطبعه.

۳- ختک، خوشال خان، دستار نامه، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۵ کال چاپ.

۴- خوږشکی، محمد صابر، پښتو غږ پوهنه او ویپوهنه، ۱۳۸۰ل کال.

۵- ربښتین، صدیق الله، پښتو ګرامر (ژب ښودنه)، خاور خپرندویه ټولنه.

٦ - روهي، محمد صدیق، د ښېړنې لارښود، د افغانستان د سیمه ییزو مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۵ ل کال.

۷ - زیار، مجارو احمد، پښتو سیندګی- نویزونه، د ساپي پښتو ښېړنو او پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۷۸ ل کال.

۸- زیار ، مجارو احمد، پښتو لیکلار ، ننګرهار پوهنتون، ۱۳٦۰ ل کال.

۹- زیار ، مجارو احمد، پښتو پښویه، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۲ ل کال.

۱۰- زیار، مجاوراحمد، لیکلارښود، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸٦ل کال.

۱۱- شاکر، پوهندوی نوراحمد، ژبنۍ ښېړنې، ۱۳۵۰ل کل.

Downloaded from: ketabton.com

۱۲- صلاحي، محمد نبي، د کوشاني دورې د ژبيو څېړنه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، کابل، ۱۳۸٦ل کال.

۱۳- لودين، دولت محمد، لغت پوهنه، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۵۵ ل کال.

۱۴- هاشمي، سيد محي الدين، دليکوالۍ فن، ۱۳۸۳ ل کال.

۱۵- هلالي، څېړنوال عبدالحکيم، د پښتو ژبې د فونيمکې الفبې لارښود، پښتو ټولنه، ۱۳۵۵ل کال.

۱٦- وزيری، بخت مير، غږ پوهنه او وييپوهنه، کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د نا پښتو ځانګو لپاره، ۱۳۸۴ ل کال.

۱۷ - وکيلي، محمدسرور، پښتو ګرښود، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز، پېښور، ۱۳۸۷ ل کال.

Downloaded from: ketabton.com

Pashto Text Correction

Written By:
M. Ismael Yoon

ISBN 978-9936-500-29-7
9 789936 500297 >

د خپرونو لړ: (۳۰)

Get More e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com - Digital Library